

**INFORMAATIOYHTEISKUNNAN VANAVEDESSÄ
- SYRJÄYTYMISEN VASTAINEN POLITIIKKA 2000-LUVUN
EUROOPASSA**

Marianne Katariina Huttunen

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu – tutkielma

Kevät 2004

Yhteiskuntapolitiikan laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaajat: YTT Risto Heiskala & YTT Juho Saari

TIIVISTELMÄ

Informaatioyhteiskunnan vanavedessä – syrjäytymisen vastainen politiikka 2000-luvun Euroopassa

Marianne Katariina Huttunen

Yhteiskuntapolitiikan pro gradu – tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2004

Sivuja 77

Informaatioteknologian avulla on mahdollista lisätä sosiaalista osallisuutta yhteiskunnassa, mutta vaarana ovat kuitenkin uudenlaiset kompetensseihin perustuvat yhteiskunnalliset kahtiajaot.

Tässä tutkimuksessa vertaillaan Suomen, Saksan, Iso-Britannian ja Kreikan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisia kansallisia toimintasuunnitelmia vuosilta 2001 ja 2003 informaatioyhteiskunnan näkökulmasta. Tavoitteena on ollut etsiä toimintasuunnitelmista informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtia sekä pohtia toimintasuunnitelmien suhdetta Euroopan Unionin informaatioyhteiskuntaan ja sosiaalipolitiikkaan liittyviin strategioihin. Aineiston analyysimenetelmä on teoriaohjaava sisällönanalyysi, jonka tarkoituksena on sekä luoda kuvaus tarkasteltavasta ilmiöstä että pyrkiä löytämään uusia näkökulmia siihen.

Kansallisissa toimintasuunnitelmissa informaatioyhteiskuntaan liittyvä politiikka on saanut varsin vähän huomiota verrattuna mm. sosiaalisiin tulonsiirtoihin ja työllisyyspolitiikkaan. Vertailtujen maiden kansallisten toimintasuunnitelmien havaittiin myötäilevän sosiaalisen syrjäytymisen osalta niiden edustamia hyvinvointivaltioregiimejä, mutta toimintasuunnitelmista löydettiin myös erityisiä informaatioyhteiskuntaregiimejä, jotka eivät ole suoraan yhteydessä hyvinvointivaltiomalleihin.

Ongelmina toimintasuunnitelmissa ovat keskustelun vähäisyys informaatioyhteiskunnan roolista sosiaalisessa syrjäytymisessä, informaatioyhteiskunnan laadullisten ongelmien sivuuttaminen, teknologiapainotteinen ajattelu, syrjäytymisen monipuolisen luonteen unohtaminen informaatioyhteiskunnan kehityksen tarkastelun yhteydessä sekä osaltaan myös epärealistiset tavoitteenasettelut.

Avainsanat: esteettömyys, Euroopan Unioni, informaatioyhteiskunta, sosiaalinen syrjäytyminen, sosiaalipolitiikka, sosiaaliset oikeudet, tietoyhteiskunta

SUMMARY

In the Wake of the Information Society – Politics Against Social Exclusion in the 21st Century Europe

Marianne Katariina Huttunen

Master thesis in social policy

Jyväskylä University

Spring 2004

Pages: 77

It is possible to enhance social participation in society by using information technology. The dangers of the information society, however, are multiple new divisions within the society based on competence demands produced by the information society.

In this study the National Action Plans Against Poverty and Social Exclusion of Finland, Germany, Great-Britain and Greece from 2001 and 2003 are compared from the viewpoint of the information society. The goal of this study has been to search for contact points between information society and social exclusion in the action plans and consider their relationship with political strategies concerning information society and social politics in the European Union. The study method used is a theory-directed content analysis where the goal is both to create a description of the phenomenon studied and to try to find new aspects to the studied phenomenon.

Politics concerning information society has been given very little attention in the national action plans compared for instance to social income transfers and employment politics. The national action plans of the compared countries were found to accommodate the welfare state models they represent when it comes to social exclusion, while specific information society models were also found that are not directly connected to welfare regimes.

The problems in the national action plans are the lack of discussion concerning the role of the information society in social exclusion, neglect of the qualitative problems in the information society, technology-oriented thinking, forgetting the multidimensional nature of social exclusion when talking about information society and unrealistic objectives.

Key words: unobstructed society, European Union, information society, social exclusion, social policy, social rights, knowledge society

SAMMANFATTNING

I informationssamhällets kölvatten – politik mot social utestängning i 2000-talets Europa

Marianne Katariina Huttunen

Magisteruppsats i samhällspolitik

Jyväskylä Universitet

Vår 2004

Sidor: 77

Det är möjligt att förbättra människors livskvalitet och att öka deras sociala delaktighet i samhället genom informationsteknologi. Faran i informationssamhället är dock nya samhällsklyftor; samhället delas utifrån informationssamhällets kompetenskrav mellan de som har och de som inte har IT-kunskap.

I den här studien jämförs Finlands, Tysklands, Stor-Britanniens och Greklands handlingsplaner mot fattigdom och social utestängning från 2001 och 2003 ur informationssamhällets perspektiv. Målet har varit att reflektera över hur handlingsplanerna förhåller sig till Europeiska Unionens politiska strategier samt leta efter kontaktpunkter mellan informationssamhället och social utestängning. Som forskningsmetod har teori-styrande innehållsanalys använts där målet är att dels skapa en beskrivning av det studerade fenomenet och dels försöka hitta nya aspekter inom området.

Studien visar att politik som rör informationssamhället ignoreras i de nationella handlingsplanerna medan till exempel sociala inkomstöverföringar och sysselsättningspolitik uppmärksammas. De jämförda ländernas handlingsplaner följer respektive lands samhällsmodell när det gäller social utestängning, men det finns även särskilda modeller för informationssamhället som inte är direkt kopplade till samhällsmodellerna.

Problemen i de nationella handlingsplanerna är bristen på diskussion kring informationssamhällets roll i social utestängning, att de kvalitativa problemen i informationssamhället ignoreras, det teknologiorienterade tänkandet, att social utestängnings multidimensionella natur glöms bort i informationssamhällesammanhang samt orealistiska målsättningar.

Nyckelord: hinderlöshet, Europeiska Unionen, informationssamhälle, social utestängning, socialpolitik, sociala rättigheter, kunskapssamhälle

TIIVISTELMÄ

SUMMARY

SAMMANFATTNING

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	7
1.1 TUTKIMUSONGELMA	8
1.2 TUTKIMUKSEN RAKENNE	10
2. INFORMAATIOYHTEISKUNNAN JA SOSIAALISEN SYRJÄYTYMISEN YHTYMÄKOHTIA	11
2.1 SOSIAALINEN SYRJÄYTYMINEN	11
2.1.1 Eurooppalainen näkemys syrjäytymisen luonteesta	11
2.1.2 Syrjäytyminen käsitteenä	12
2.2 INFORMAATIOYHTEISKUNTA	14
2.2.1 Informaatioyhteiskunnan kvalitatiivinen perusta	14
2.2.2 Informaatio- vai tietoyhteiskunta?	17
2.3 INFORMAATIOYHTEISKUNNAN JA SOSIAALISEN SYRJÄYTYMISEN LEIKKAUSPISTE	18
2.4 EUROOPPALAISET HYVINVOINTIVALTIOIMALLIT	23
2.4.1 Pohjoismainen regiimi	24
2.4.2 Korporatistinen regiimi	25
2.4.3 Liberaali regiimi	25
2.4.4 Etelä-Eurooppalainen regiimi	26
2.4.5 EU:n yhtenäisen politiikan ongelmallisuus	26
3. EU:N STRATEGISIA LINJAUKSIA	28
3.1 SOSIAALIPOLITIIKAN HISTORIA EUROOPAN UNIONISSA	28
3.1.1 Sosiaalipolitiikka perustamissopimuksissa	29
3.2 EU:N TALOUS- JA SOSIAALIPOLITIIKKA – SAMAN KOLIKON KAKSI ERI PUOLTA	30
3.2.1 EU:n talous- ja rahapolitiikan historia lyhyesti	30
3.2.2 Talous- ja sosiaalipolitiikan kytköksiä	31
3.3 HUIPPUKOKOUKSET 2000-2003 – SYRJÄYTYMINEN JA INFORMAATIOYHTEISKUNNAN KEHITYS	32
3.4 LISSABONIN STRATEGIA	33
3.5 eEUROPE 2002 & 2005	35
3.6 EUROOPAN SOSIAALINEN TOIMINTAOHJELMA	35

4. STRATEGIASTA KÄYTÄNTÖÖN – KANSALLISET TOIMINTASUUNNITELMAT	38
4.1 EU:N YHTEISET TAVOITTEET SYRJÄYTYMISTÄ VASTAAN.....	38
4.1.1 <i>Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat ....</i>	<i>39</i>
4.2 INFORMAATIOTEKNOLOGIAN LEVINNEISYYS	40
4.3 SUOMI.....	41
4.3.1 <i>Toimintasuunnitelma 2001-2003 .....</i>	<i>41</i>
4.3.2 <i>Toimintasuunnitelma 2003-2005 .....</i>	<i>42</i>
4.4 SAKSA.....	43
4.4.1 <i>Toimintasuunnitelma 2001-2003 .....</i>	<i>43</i>
4.4.2 <i>Toimintasuunnitelma 2003-2005 .....</i>	<i>44</i>
4.5 ISO-BRITANNIA.....	45
4.5.1 <i>Toimintasuunnitelma 2001-2003 .....</i>	<i>45</i>
4.5.2 <i>Toimintasuunnitelma 2003-2005 .....</i>	<i>46</i>
4.6 KREIKKA.....	47
4.6.1 <i>Toimintasuunnitelma 2001-2003 .....</i>	<i>47</i>
4.6.2 <i>Toimintasuunnitelma 2003-2005 .....</i>	<i>48</i>
5. TOIMINTASUUNNITELMIEN EROJA JA YHTÄLÄISYYKSIÄ ...	50
5.1 AINEISTON ANALYYSIN LUONNE.....	50
5.2 TOIMINTASUUNNITELMIEN KÄSITTEELLISEN LUOKITTELUN PERUSTEET	51
5.3 YHTEISET RAPORTIT SOSIAALISESTA OSALLISUUDESTA.....	52
5.3.1 <i>Vuoden 2001 raportti.....</i>	<i>52</i>
5.3.2 <i>Vuoden 2003 raportti.....</i>	<i>53</i>
5.4 TOIMINTASUUNNITELMIEN VERTAILU.....	54
5.4.1 <i>Syrjäytyminen.....</i>	<i>56</i>
5.4.2 <i>Informaatioyhteiskunta .....</i>	<i>58</i>
5.4.3 <i>Esteettömyys.....</i>	<i>59</i>
5.4.4 <i>Informaatioyhteiskuntaregiimit .....</i>	<i>60</i>
6. TULKINTOJA JA TULEVAISUUDENNÄKYMÄ.....	62
6.1 AINEISTON ANALYSOINNIN ONGELMALLISUUS	62
6.2 INFORMAATIOYHTEISKUNNASTA TIETOYHTEISKUNTAAN – LAIMINLYÖTYÄ POLITIikkaA	63
6.3 INFORMAATIOYHTEISKUNNAN TULEVAISUUS EUROOPASSA	67
6.4 YHTEISÖTASON SOSIAALIPOLITIIKAN MERKITYS.....	68
6.5 AJATUKSIA TULEVAISUUDESTA	69

LÄHTEET

1. Johdanto

Eurooppalaista yhteiskuntaa voidaan nykyään kutsua informaatio- tai tietoyhteiskunnaksi, joka on muuttanut ja tulee muuttamaan ihmisten elämää ennen näkemättömällä tavalla. Internetin käytön räjähdysmäinen kasvu, kotitietokoneiden arkipäiväistyminen, reaaliaikaisen informaation seuraamisen mahdollisuudet ja teknisten innovaatioiden jatkuva kehitys kertovat yhteiskunnasta, jossa eurooppalaiset elävät 2000-luvulla. Tieto- ja viestintäteknikka vaikuttavat lähes kaikkiin talouden osa-alueisiin samoin kuin sosiaalisen, kulttuurisen ja poliittisen elämän lohkoihin, minkä vuoksi informaatioyhteiskunnan kehitys tuo mukanaan monia poliittisia kysymyksiä.

Tietoyhteiskuntakeskustelun ei tule keskittyä ainoastaan tekniikan kehityksen mahdollisuuksien pohdintaan tai tulevaisuudenvisioihin, vaan siinä on otettava huomioon laajoja näkökulmia yhteiskuntaan kokonaisuudessaan. Suuri poliittinen haaste on osallisuuden, osallistumismahdollisuuksien ja syrjäytymisen problematiikka. Ihanteena ja tavoitteena tulee olla yhteiskunta, jossa jokainen yksilö varallisuuteen, asuinpaikkaan, ikään, sukupuoleen, koulutustasoon tms. katsomatta voi osallistua yhteiskunnan sosiaaliseen elämään täysipainoisesti. Tietoyhteiskunnalla on kaikki mahdollisuudet vähentää syrjäytymistä sekä edistää yhteiskunnallista osallistumista.

Myös päinvastainen yhteiskunnallinen kehitys on kuitenkin mahdollinen. Vaikka teknologisesta edistyksestä johtuvat yhteiskunnan rakenteelliset muutokset edustavatkin monille kehityksen positiivista suuntaa, uusi tieto- ja viestintäteknikka saattaa myös entisestään voimistaa jo olemassa olevaa yhteiskunnallista epätasa-arvoa ja hyvinvoinnin kuilua ihmisten välillä (ks. mm. Suomen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma). On mahdollista, että vähäosaisten ryhmien kuten vammaisten, vanhusten ja työttömien tämänhetkiset ongelmat paitsi säilyvät entisellään, myös saavat uusia ulottuvuuksia tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa. Ilman toimenpiteitä eurooppalaista yhteiskuntaa uhkaa uusi kahtiajako; väestö jakautuu informaation kannalta niihin, joilla on ja niihin, joilla ei ole (Euroopan Yhteisöt 1997).

Informaatioyhteiskunnan toisaalta kansalaisten osallisuutta edistävien ja *syrjäytymistä ehkäisevien* sekä toisaalta informaatioyhteiskunnan ja

-teknologian yhteiskunnasta *syrjäyttävien* ominaisuuksien välinen suhde on mielenkiintoinen ja erittäin ajankohtainen tutkimuskohde 2000-luvulla. Kyse on paitsi informaatioteknologian potentiaalista kaventaa kansalaisryhmien eroja mm. osallisuudessa kansalaisyhteiskunnan eri osa-alueisiin, myös sen potentiaalista kaventaa hyvinvoinnin ja modernin kehityksen eroja eri valtioiden välillä. Euroopassa on yhä havaittavissa tietty hyvinvoinnin tasoero rikkaan pohjoisen ja lännen sekä köyhemmän etelän välillä. Niin kauan kuin tämä kuilu on olemassa, ei voida puhua sosiaalisesti yhtenäisestä Euroopasta, eurooppalaisesta yhteiskunnasta tai yhtenäisen Euroopan kansalaisista.

Pyrittäessä yhtenäiseen Eurooppaan ei tule ainoastaan kiinnittää huomiota taloudellisiin näkökulmiin, vaan todellinen koheesio syntyy myös sosiaalisista ja kulttuurisista tekijöistä. Tämän sosiaalisen koheesion edistäjänä voivat toimia informaatioteknologia ja informaatioyhteiskunnan mahdollisuudet, mikäli niiden yhteys sosiaaliseen osallisuuteen ja hyvinvointiin ymmärretään ja otetaan huomioon käytännön politiikassa.

1.1 Tutkimusongelma

On tärkeää ymmärtää eri maiden lähtökohdat ja tavoitteet informaatioyhteiskunnan kehityksen paineessa kehitettäessä Euroopan Unionia (EU) ja sen strategisia linjauksia edelleen. On turhaa luoda EU:lle esimerkiksi sellaisia yhteisiä informaatioyhteiskuntaa koskevia toimintasuunnitelmia, jotka ottavat huomioon vain yhteiskunnan taloudelliset osa-alueet, joiden toteuttamiseen kaikilla valtioilla ei ole mahdollisuuksia tai joiden periaatteet määrittelevät rikkaat ja informaatioyhteiskunnan näkökulmasta pitkälle kehittyneet jäsenvaltiot. Kansallisia strategioita ja politiikkoja vertailemalla voidaan selvittää, mihin yhteiskuntapolitiikan lohkoihin jäsenmaissa jo kiinnitetään kattavasti huomiota, mitkä näkökulmat jäävät vaille huomiota joko kaikissa tai joissakin maissa, mistä erot maiden välillä johtuvat ja mitkä maat tarvitsevat erityistä tukea yhteisötasolta. Kansalliset toimintasuunnitelmat ja strategiat jäävät vaille merkitystä ilman niiden pohjalta toteutettuja toimenpiteitä sekä niin koko EU:n kuin yksittäistenkin jäsenmaiden mahdollisuuksia parantaa politiikkaansa vertailujen perusteella.

Tässä tutkimuksessa syvennytään informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymispolitiikkojen yhtymäkohtiin Euroopassa vertailemalla Suomen, Saksan, Iso-Britannian sekä Kreikan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisia kansallisia toimintasuunnitelmia EU:n informaatioyhteiskuntastrategian näkökulmasta. Tutkimuksen

tarkoituksena on selvittää, kuinka näiden maiden sosiaalisen syrjäytymisen vastaisissa kansallisissa toimintasuunnitelmissa (engl. National Action Plan I. NAP) otetaan huomioon vuonna 2000 hyväksytyt Lissabonin strategian tavoitteet ja näin ollen myös eEurope-toimintasuunnitelmien sekä sosiaalisen toimintaohjelman näkökulmat informaatioyhteiskuntaan.

Kiinnostuksen kohteena ovat erityisesti kansallisten toimintasuunnitelmien painotuserot eri maiden välillä. Tutkimuksessa pyritään selvittämään, minkä maiden/hyvinvointivaltioregiimien välillä erot toimintasuunnitelmien eri osa-alueilla ovat suurimmat, ovatko nämä eroavaisuudet katoamassa vai korostumassa entisestään vertailtaessa vuosien 2001 ja 2003 toimintasuunnitelmia ja miltä näyttävät eurooppalaiset sosiaalisen syrjäytymisen ja informaatioyhteiskunnan yhtymäkohdat ennen EU:n seuraavaa suurta laajentumista keväällä 2004. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös hyvinvointivaltioregiimeihin; tarkoituksena on selvittää, myötäilevätkö kansalliset toimintasuunnitelmat näitä regiimejä vai voidaanko puhua erityisistä informaatioyhteiskuntaregiimeistä. Aineiston luokittelu tapahtuu analysoimalla syrjäytymisen, informaatioyhteiskunnan sekä esteettömyyden eri osa-alueita kansallisissa toimintasuunnitelmissa.

Sosiaalinen syrjäytyminen on aina kansallinen ja paikallinen ilmiö, sillä yksilö tulee suljetuksi yhteiskunnan ulkopuolelle tiettyihin paikallisesti ja ajallisesti määriteltyihin oikeuksiin ja elintasoon sekä sosiaalisiin siteisiin ja kokemuksiin nähden (Saraceno 1998, 182). Johtuen sosiaalisen syrjäytymisen käsitteen määrittelyn hankaluudesta, eri valtioiden käytäntöjen, käsitysten ja poliittisen todellisuuden vertaileminen on vaikeaa. Myös tilastotietoja on saatavilla varsin rajallisesti ja kaiken lisäksi ne vanhenevat nopeasti. Tämän vuoksi tässä Suomen, Saksan, Iso-Britannian ja Kreikan sosiaalisen syrjäytymisen vastaisia kansallisia toimintasuunnitelmia vertailevassa tutkimuksessa keskitytäänkin ainoastaan Lissabonin strategiaan ja sen periaatteiden mukaisesti syntyneisiin kansallisiin toimintasuunnitelmiin, niiden painopisteisiin ja vertailuun informaatioyhteiskunnan näkökulmasta. Tutkimuksen lähtökohtana on käsitys informaatioyhteiskunnasta toisaalta potentiaalisena syrjäyttäjänä sekä toisaalta syrjäytymisen vähentäjänä ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistäjänä.

1.2 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen *toisessa* luvussa syvennyttään sosiaalisen syrjäytymisen käsitteeseen ja määritellään tarkemmin, mitä tarkoitetaan informaatio- ja tietoyhteiskunnalla. Samassa kappaleessa pohditaan myös sosiaalisen syrjäytymisen ja informaatioyhteiskunnan yhtymäkohtia ja niitä leikkauspisteitä, jotka ovat tässä tutkimuksessa oleellisia. Myös eurooppalaiset hyvinvointivaltiomallit esitellään lyhyesti, sillä näitä malleja edustavat tähän tutkimukseen valitut Euroopan Unionin jäsenvaltiot.

Kolmannessa luvussa esitellään EU:n strategisia linjauksia liittyen sosiaaliseen syrjäytymiseen sekä informaatioyhteiskuntaan lähinnä 1990-luvulta sekä 2000-luvun alusta. Luvussa esitellään myös lyhyesti EU:n talous- sekä sosiaalipolitiikan kytköksiä tarkoituksena helpottaa muiden poliittisten strategioiden ymmärtämistä. Kolmas luku on erityisen hyödyllinen tämän tutkimuksen ymmärtämisen kannalta lukijalle, joka ei ole aiemmin perehtynyt EU:n linjauksiin näillä politiikan alueilla.

Neljännessä luvussa esitellään lyhyesti tausta syrjäytymisen vastaisten kansallisten toimintasuunnitelmien sisällölle, sekä tutustutaan informaatioteknologian levinneisyyteen vertailussa mukana olevissa maissa. Luvussa tarkastellaan myös yksityiskohtaisesti Suomen, Saksan, Iso-Britannian ja Kreikan kansallisia toimintasuunnitelmia. Vaikka tämän luvun tarkoituksena on kuvata kyseisten maiden toimintasuunnitelmia toisistaan riippumatta, on jo tähän lukuun sisällytetty jonkin verran maidenvälistä vertailua sekä ymmärtämisen että myöhemmän vertailun helpottamiseksi. Tarkoituksena on myös kolmannen luvun tavoin helpottaa Euroopan Unionissa vallitsevan poliittisen todellisuuden hahmottamista mitä tulee informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtiin sekä Lissabonin strategian toteuttamismahdollisuuksiin ja haasteisiin.

Viidennessä luvussa esitellään ensin aineiston analyysitapa, Eurooppa-neuvoston näkemys sosiaalisesta osallisuudesta ja informaatioyhteiskunnan kehityksestä jäsenmaissa sekä lopuksi analyysin tulokset. Viimeinen eli *kuudes* luku on tarkoitettu kokoavaksi ja pohdiskelevaksi luvuksi, jossa keskustellaan tutkimuksen tuloksista, esitetään kritiikkiä tutkimuksen toteuttamiseen ja tuloksiin liittyen sekä pyritään näkemään tulevaisuuden mahdollisuuksia, uhkia ja haasteita niin tulosten, kritiikin kuin jatkotutkimustenkin valossa.

2. Informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtia

2.1 Sosiaalinen syrjäytyminen

2.1.1 Eurooppalainen näkemys syrjäytymisen luonteesta

Euroopan Unionin jäsenmaissa alettiin 1980-luvun lopussa nähdä erilaisia epäedulliseen yhteiskunnalliseen asemaan johtavia polkuja; pelkästään köyhyys ei riittänyt selittämään sosiaalista syrjäytymistä eikä se ollut myöskään riittävä käsite määrittelemään sosiaalista syrjäytymistä. Ymmärrettiin, että syrjäytyminen ilmiönä ei liittynyt vain materiaaliseen köyhyyteen, vaan oli pikemminkin mm. varallisuuteen, sosiaalisiin oikeuksiin, koulutukseen, työmarkkina-asemaan ja sosiaalisiin verkostoihin sekä näiden puutteeseen ja interaktioon liittyvä ilmiö. (Social Europe 1994)

Vuonna 1994 konferenssissa Kööpenhaminassa Jacques Delors, tuolloin komission puheenjohtaja, kiinnitti puheessaan huomiota uhkaan, jonka sosiaalinen syrjäytyminen aiheuttaa Euroopan Unionille: ”...social exclusion...is a fact of society today which is questioning and threatening the values of that society” (sosiaalinen syrjäytyminen on nyky-yhteiskunnassa tosiasia, joka kyseenalaistaa sekä uhkaa tuon yhteiskunnan arvoja). Seamus O’Cinnéide katsookin sosiaalisen syrjäytymisen olevan ilmiönä tuttu ja yhteinen kaikille EU:n jäsenvaltioille. Syrjäytyminen on seurausta sosiaalisista ja demografisista prosesseista – kuten väestön ikääntymisestä ja muuttoliikkeestä – talouden kehityskulusta sekä yksinkertaisesti politiikan epäonnistumisista Euroopan Unionissa.

Syrjäytymisen voidaan katsoa olevan osittain myös Euroopan integraation ei-toivottu seuraus, sillä esimerkiksi integraatiosta johtuvien teollisuuden sijainnin muutosten sekä maatalouden uudelleenorganisointien seurauksia ovat taloudellisen tehokkuuden lisääntymisen ohella myös syrjäytymistä aiheuttavat tekijät kuten työttömyys ja köyhyys. Tämän vuoksi O’Cinnéide peräänkuuluttaakin EU:n yhteisöllistä vastuuta sosiaalisen syrjäytymisen vastaisissa toimenpiteissä. Muussa tapauksessa syrjäytymisestä saattaa muodostua uhka eurooppalaiselle solidaarisuudelle sekä koko integraatioprosessille. (O’Cinnéide 1995, 5-8)

2.1.2 *Syrjäytyminen käsitteenä*

Sosiaalisesta syrjäytymisestä on kirjoitettu paljon eikä tässä ole tarkoitus kuvata aihetta käsittelevää tutkimusta ja kirjallisuutta kattavasti. Jotta tämän tutkimuksen tekeminen, analysointi ja ymmärtäminen olisi mahdollista, on joidenkin suuntaviivojen vetäminen ja rajausten tekeminen kuitenkin tarpeen. Seuraavassa on esitelty muutamia yrityksiä määrittellä monimutkaista sosiaalisen syrjäytymisen käsitettä ja näiden määritelmien mukaista syrjäytymisen todellisuutta tullaan jatkossa tarkoittamaan puhuttaessa sosiaalisesta syrjäytymisestä.

Sosiaalisen syrjäytymisen tai sosiaalisen eksklusion yleispätevä määrittely on vähintäänkin ongelmallista. Yhteiskuntateoreetikot ovat yhtä mieltä siitä, että kyseessä on monitasoinen ja dynaaminen ilmiö, jonka yksiselitteinen määrittely ajasta, paikasta ja kulttuurisesta kontekstista riippumatta on lähestulkoon mahdotonta. Yhteistä politiikkaa luova Euroopan Unionikin kamppailee sosiaalisen syrjäytymisen käsitteen määrittelyn ongelman kanssa kunkin jäsenmaan käsittäessä ilmiön hieman eri tavoin ja eri lähtökohdista käsin tehden näin EU:n yhtenäisen linjan luomisen vaikeaksi (Social Europe 1994). Tilanne tulee entistä monimutkaisemmaksi kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan valtion liittyessä Euroopan Unioniin vuonna 2004.

Sosiaalinen todellisuus Euroopan Unionin jäsenmaissa – kuten kaikkialla maailmassa – puhuu korutonta kieltään; ihmiset eivät synny tasa-arvoisina, vaan yksilöillä on erilaisia sosiaalisia, materiaalisia, psyykkisiä ja fyysisiä rajoituksia tai etuja, lahjakkuuseroja jne. Yhteiskunnallisen toiminnan ulkopuolelle jääneet eivät yleensä ole sinne tahallaan jättäytyneet, vaan ovat usein olosuhteiden uhreja kun taustalla on monia vastoinkäymisiä, sosiaalisia paineita, toimeentulon niukkuutta yms. Hellstenin mukaan (1998, 42-43) valtion tulisikin nähdä ihmiset *potentiaalisina* – ei aktuaalisina – päätöksentekijöinä ja ottaa tämä huomioon politiikassaan. Valtion tehtäväksi tulisi näin ihmisten *potentiaalisen autonomian* toteutumisen turvaaminen.

Vaikka sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyvä konteksti ja ongelmat vaihtelevat tapauskohtaisesti, voidaan yhdistävinä tekijöinä syrjäytymisestä puhuttaessa pitää a) yksilön jäämistä yhteiskunnan ”reunoille” eli marginalisaatiota sekä b) useamman marginalisoivan ongelman yhteisvaikutusta. Näin ollen esimerkiksi yksin työttömyys ei välttämättä aiheuta sosiaalista syrjäytymistä. (Social Europe 1994).

O’Cinnéiden (1995, 5-8) mukaan sosiaalisella syrjäytymisellä voidaan ajatella olevan kaksi eri ulottuvuutta. ”Up - down” – ulottuvuudella tarkoitetaan sosiaalisen

skaalan ylä- ja alapään epätasaisuutta. Tämä voidaan käsittää tilanteena, jossa yhteiskunnassa sosiaalinen hierarkia on näkyvä, köyhien ja rikkaiden elintasojen välillä on suuri ero ja ihmiset on helppo luokitella näiden sosioekonomisen taustan mukaisesti lokeroihin. ”*In – out*” ulottuvuus puolestaan kuvaa sitä, katsotaanko yksilön olevan yhteiskunnan sisä- vai ulkopuolella. Myös Touraine (1991, 7-13. Sit. Abrahamson 1991, 147-148) käyttää termejä in-out ja up-down yhteiskunnan muutoksesta puhuessaan. Hänen mukaansa yhteiskunnassa on tapahtumassa siirtymä vertikaalisesti jakautuneesta (up-down) luokkayhteiskunnasta horisontaalisesti jakautuneeseen (in-out) yhteiskuntaan, jossa oleellista on pysyminen yhteiskunnan keskiössä (in) ja poissa sen reunoilta (out).

In-out – ulottuvuudella ei kuitenkaan voida selittää, kuinka kyseiseen tilaan tai tilanteeseen on jouduttu, mitkä prosessit ovat vaikuttaneet taustalla, mikä on valtion ja mikä yksilön rooli tilanteessa jne. Kyseinen käsite on ennemminkin toteava kuin selittävä, siinä missä up-down – käsiteparin voidaan ajatella heijastavan sosiaalisen eksklusion sosioekonomiseen taustaan liittyvää ulottuvuutta. Yhteiskunnan hierarkisuus ei siis sisältäen *selitä* sosiaalista syrjäytymistä vaan nimenomaan *heijastaa* sitä, mikä tulee ilmeiseksi O’Cinnéiden teorian lähemmässä tarkastelussa.

O’Cinnéide huomauttaa, että syrjäytymistä ei ymmärretä enää vain työttömyytenä, kodittomuutena tms, vaan käsitteellä on nykyään yleisempi ja laajempi merkitys. Käsitteenä syrjäytyminen on moniulottuvuudellinen ja se kuvaa deprivaaation ja oikeuksien kieltämisen erilaisia tasoja. Ilmiö on myös dynaaminen; syrjäytyminen ei ole staattinen tila vaan *prosessi*, jonka edistymisessä tai estämisessä valtiolla on korostunut rooli. Näin ollen syrjäytymistä ei voida pitää vain ongelmana muiden joukossa, vaan se tulee käsittää tulokseksi epäonnistuneesta politiikasta ja käytännöistä.

O’Cinnéide erottaa neljä eri syrjäytymisen tasoa: 1) *Kansalaisuuteen* liittyvä syrjäytyminen pitää sisällään kansalaisoikeudet ja niiden kieltämisen, esimerkiksi äänioikeuden ja sananvapauden puuttumisen. 2) *Taloudelliseen* syrjäytymiseen liittyvät mm. työttömyys ja materiaalisen toimeentulon niukkuus. Usein syrjäytymisestä puhuttaessa tarkoitetaan nimenomaan taloudellista sekä 3) *sosiaalista* syrjäytymistä, joka puolestaan liittyy koulutuksen, asumisen, terveydenhuollon yms. puutteisiin. 4) O’Cinnéide mainitsee myös *henkilökohtaisen* syrjäytymisen, jonka osatekijöitä ovat mm. perhe- ja ystävyysuhteiden ongelmat tai puute sekä yhteisöön kuulumisen vaillinaisuus. (O’Cinnéide 1995).

Saracenon (1998, 178-179) mukaan näiden syrjäytymisen tasojen pohjalta voidaan tehdä se päätelmä, että kaikkien köyhien kansalaisten ei tule olettaa olevan

syrytyneitä eikä kaikkien syrytyneiden olevan köyhiä. Vaikka huono-osaisuus onkin usein kasautuva ilmiö ja syrytyymisen tasoista muodostuu erilaisia ketjuja (esimerkiksi: puutteellinen koulutus → taloudelliset ongelmat → alhainen asumisen taso → sosiaalisten suhteiden ongelmat tms.), on mahdollista että hyvästä taloudellisesta tilanteesta huolimatta yksilö kokee olevansa yhteiskunnassa ulkopuolinen sosiaalisten ja henkilökohtaisten ongelmien vuoksi. Juuri syrytyymisen moniulottuvuudellinen luonne tulee pitää mielessä tutustuttaessa tarkemmin sosiaalista syrytyymistä käsitteleviin tutkimuksiin, strategioihin ja toimintaohjelmiin.

Tässä tutkimuksessa pyritään käsittelemään kaikkia yllämainittuja syrytyymisen tasoja, joskin päähuomio tulee keskittymään taloudelliseen, sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen syrytyymiseen. Kansalaisuuteen liittyvä problematiikka ei kuulu varsinaisesti tämän tutkimuksen aihepiiriin, mutta informaatioyhteiskunnan kansalaisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä tullaan väistämättäkin sivuamaan etenkin kansalaisuuden sosiaalisen aspektin valossa. Koska tarkoituksena on analysoida sekä koko EU:n yhteisiä että neljän erillisen EU:n jäsenvaltion sosiaalisen syrytyymisen vastaisia toimintasuunnitelmia, ei henkilökohtaisen syrytyymisen tutkiminen perhe- ja ystävyys-suhteisiin liittyvästä näkökulmasta syrytyymisen tasona myöskään kuulu tämän tutkimuksen tavoitteisiin. Sen sijaan laajempi yhteisöön kuulumisen vaillinaisuus syrytyymisen tasona kuuluu tämän tutkimuksen kantaviin teemoihin sikäli kun yhteisö käsitetään ympäröivänä yhteiskuntana eikä esimerkiksi perhe- tms. yhteisönä.

2.2 Informaatioyhteiskunta

2.2.1 Informaatioyhteiskunnan kvalitatiivinen perusta

Informaatioyhteiskunnan ajattelaa olevan länsimaisen yhteiskunnan kehityksen neljäs vaihe. Informaatioyhteiskuntaan on päästy maatalous-, teollisuus- sekä jälkiteollisen yhteiskunnan kautta. Tässä uudessa *informationalism*in kaudessa tuottavuuden kasvu nojaa tietoon ja osaamiseen. (Anttiroiko 2000, 162). Informaatio- tai tietoyhteiskunnan olemassaoloa pidetään usein tieteellisissäkin puheenvuoroissa kriittikittömästi todellisuutena, ilmiönä, joka itsestään selvästi kuuluu nykyaikaan. Tietoliikenteen, tietotekniikan ja teknologian kehitys saavat monet uskomaan, että tietoyhteiskunta on ”tässä ja nyt” vain siksi, että tunnemme olevamme ”tiedon” ja informaation ympäröimiä enemmän kuin koskaan aiemmin.

Informaatioyhteiskunnan tuotannossa, kaupankäynnissä, hallinnossa, tiedonvälityksessä ja kulutusprosesseissa tapahtuu teknologiaan ja sen välitysmuotojen mahdollistamiin käytäntöihin perustuvia muutoksia (Anttiroiko 2000, 159). Webster (2002, 8-28) on kiinnittänyt huomioita informaatioyhteiskunnan määrittelyn problematiikkaan ja kyseenalaistaa yksinkertaistetun ajattelumallin, jonka mukaan nykyään on enemmän informaatiota kuin ennen ja näin ollen elämme informaatioyhteiskunnassa. Webster on esitellyt viisi tyypillistä ja tyypillisen puutteellista informaatioyhteiskunnan määritelmää, jotka ovat kritiikittömän vakuuttuneita mahdottomasta yhtälöstä: yhteiskunnan *kvantitatiivisten* muutosten luomasta *kvalitatiivisesti* uudeltaisesta sosiaalisesta systeemistä – informaatioyhteiskunnasta.

Teknologinen määritelmä keskittyy teknisiin innovaatioihin (tietokoneet, internet, CD-rom jne.), joilla on vääjäämättä suuri vaikutus yhteiskuntaan ja sosiaaliseen maailmaan. Maailmaa ovat mullistaneet aiemmin maanviljelyksen vallankumous ja teollinen vallankumous; nyt on informaatiovallankumouksen aika, joka tulee johtamaan uudeltaiseen elämäntapaan. Määritelmän johtopäätökset tekee mahdottomaksi se, että toisin kuin esimerkiksi teknisten keksintöjen (höyrykone, sähkö yms.) määrää, informaatio- ja kommunikaatioteknologian (engl. information and communication technology l. ICT) määrää on mahdotonta mitata tai laskea. Pelkät innovaatiot eivät myöskään luo uudeltaista yhteiskuntaa, sillä innovaatiot syntyvät sosiaalisten paineiden ja preferenssien mukaan ja teknologia kehittyy rakentajiensa toiveiden mukaisesti eikä päinvastoin.

Taloudellisen informaatioyhteiskunnan määritelmän kannattajat tekevät päätelmänsä sen mukaan, kuinka suuri osuus bruttokansantuotteesta (BKT) kuuluu informaatiosektoriin. Kun informaatioteollisuuden tai -sektorin osuus BKT:sta ylittää maatalouden ja muun teollisuuden osuudet, voidaan tämän määritelmän mukaan puhua informaatioyhteiskunnasta. Ongelmana on kuitenkin talouden informaatiosektorin ja informaatioteollisuuden määrittely; mitä talouden osa-alueita siihen kuuluu? Kuuluvatko esimerkiksi kaikki sanoma- ja aikakauslehdet, radiokanavat, matkapuhelinten huoltoliikkeet tai lehdenjakajat talouden informaatiosektoriin? Vai lasketaanko sektoriin mukaan esimerkiksi vain teknologia- tai internet-palveluja tuottavat yritykset? Webster huomauttaa myös, että joillakin informaatiosektorin osa-alueilla – esimerkkinä hän käyttää The Sun-aikakauslehteä – voi olla suurikin taloudellinen painoarvo, mutta vähän todellista sosiaalista tai poliittista painoarvoa. Näin ollen pelkkää taloutta tarkastelemalla on vaikea saada totuudenmukainen kuva vallitsevasta yhteiskuntamallista.

Ammatilliseen pohjaan perustuva informaatioyhteiskunnan näkökulma käyttää perusteluinaan teollisen työn vähenemistä, palvelujen lisääntymistä ja palvelualojen ”raaka-aineena” olevaa informaatiota. Ongelmana tässä näkökulmassa on ammattien ja työntekijöiden kategorisointi. On vaikea sanoa, mikä ammatti kuuluu teollisuuteen ja mikä palveluihin. Onko esimerkiksi kopiokoneen korjaaja palvelualan vai informaatioteollisuuden työntekijä?

Tilallisen (spatiaalisen) määrittelyn mukaan jatkuvasti kehittyvät informaatioverkostot uudelleenorganisoivat ajan ja paikan sekä yhteydet yksilöiden, työpaikkojen, kaupunkien, alueiden, maiden ja mannerten välillä. Kysymys kuuluu: mikä lasketaan verkostoksi? Kuinka voidaan tietää, koska tämä verkostoihin perustuva informaatioyhteiskunta on saavutettu? Määritelläänkö uusi yhteiskunta teknologisesti vai informaation määrän lisääntymisenä? Entä miksi informaatioyhteiskunnasta puhutaan vasta nyt mikäli se perustuu informaatioverkostoihin, sillä loivathan myös lennätin ja postilaitos aikansa informaatioverkostoja.

Viidentenä Webster mainitsee *kulttuurisen* määritelmän. Tämän näkemyksen mukaan on ”ilmiselvää”, että elämme informaatioyhteiskunnassa, sillä yhteiskuntamme on informaation kyllästämä. Todellisuuttamme ympäröivät tv:n, radion, lehtien, mainosten, internetin ja halpojen kirjojen tarjoama informaatio. Jopa kehollamme on tietty informationaalinen sisältö meikkeineen, vaatteineen, kampauksineen jne. Informaation tarjoamat merkit ja merkitykset ovat nykyään kuitenkin niin moninaiset, että ne ovat osittain menettäneet merkityksensä. Ongelmaksi muodostuu tämän merkityksellisyyden muuttumisen mittaaminen; mikä on informaatioyhteiskunta yhdelle ei välttämättä ole sitä toiselle. Näin ollen kulttuurisen selityksen ”itsestäänselvyys” tulee kyseenalaiseksi.

Webster näkee kaikki viisi edellämainittua informaatioyhteiskunnan selitysmallia puutteellisina ja ongelmallisina juuri siksi, että usein vaikeasti mitattavat kvantitatiiviset muutokset yhteiskunnassa eivät hänen mukaansa voi luoda kvalitatiivisesti uudenlaista yhteiskuntamallia. Nyky-yhteiskunnan kutsuminen informaatioyhteiskunnaksi edellä esitettyjen selitysmallien perusteella olisi Websterin mukaan näin ollen yhtä loogista kuin sen kutsuminen autoyhteiskunnaksi vain siitä syystä, että nykyään on määrällisesti enemmän autoja kuin koskaan ihmiskunnan historian aikana.

Websterin mukaan informaatioyhteiskunnan sen aikaisemmista yhteiskuntamalleista erottava kvalitatiivinen ja kvalitatiivisesti uudenlaisen yhteiskunnan luova ilmiö on *teoreettinen tieto*. Teoreettinen tieto on abstraktia, yleistettävää ja mediassa julkituotua. Nyky-yhteiskunta toimii Websterin mukaan teoreettisen tiedon pohjalta

reflektoidun tiedon avulla siinä missä aiemmat yhteiskuntamallit ja niiden innovaatiot ovat perustuneet käytännön ongelmiin ja ongelmanratkaisuun. Tämä kvalitatiivinen yhteiskunnallista toimintaa ohjaava uusi teoreettisen tiedon periaate on luonut uuden yhteiskuntamallin: informaatioyhteiskunnan. Lisäksi informaatioyhteiskunnassa se, miten kulttuuri välittyy sukupolvelta toiselle, miten järjestämme tuotannollista toimintaa, miten viihdytämme itseämme ja toisiamme, miten kulutamme palveluja ja miten vaikutamme työelämässä sekä julkisilla foorumeilla on aikaisempaa enemmän teknologisesti välittyntä (Anttiroiko 2000, 159).

2.2.2 Informaatio- vai tietoyhteiskunta?

Informaatio- ja tietoyhteiskunnasta puhutaan usein toistensa synonyymeinä ymmärtämättä näiden käsitteiden eroa ja useimmiten edes erittelemättä, mitä informaatio- tai tietoyhteiskunnalla tarkoitetaan. Hellstenin (1998, 30-32) mukaan yleensä puhutaan tietoyhteiskunnasta, vaikka informaatioyhteiskunta käsitteenä kuvaa nyky-yhteiskuntaa huomattavasti paremmin. Tietoverkoissa liikkuva informaatio muuttuu tiedoksi vasta yksittäisten ihmisten oman tietojenkäsittelyprosessin tuloksena; ilman inhimillistä ajattelua ja kriittistä päättelykykyä ei informaatio jalostu tiedoksi.

Tapperin (1998, 14-15) näkemyksen mukaan tietoyhteiskunta tulee käsittää tietämisen, tiedon jäsentämisen, reflektoinnin ja ymmärtämisen yhteiskunnaksi. Tietoyhteiskunnassa tieto ei ole vain resurssi, vaan sillä on tiedon käyttöyhteyteen soveltuva merkitys. Informaatioyhteiskunnassa taas informaatio on resurssi, jota voidaan jäsentää tiedoksi. Näin ollen informaatio ei ole tietoa, ennen kuin sillä on käyttöön liittyvä merkitys. Tapper katsookin tietoyhteiskuntastrategioissa tietoyhteiskunta-nimitystä käytettäessä tarkoitettavan nimenomaan informaatioyhteiskuntaa, ei tietämisen yhteiskuntaa. (Ks. myös Seppänen 1998, 7)

Pelkästään teknologisten innovaatioiden levittäminen yhä suuremman yleisön ulottuville ei takaa hyvinvoinnin lisääntymistä, lisää sosiaalista tasa-arvoa tai ratkaise sosiaalisen syrjäytymisen ongelmia. Kaiken informaation ja informaatioteknologian keskellä osa kansalaisista ei ole saanut tilaisuutta kehittyä autonomisiksi ja kriittisiksi päätöksentekijöiksi ja näin ollen kaikki periaatteessa saatavilla oleva informaatio on jäänyt heille epärelevantiksi. Hellsten (1998) kiinnittää huomiota siihen, kuinka nyky-yhteiskunnan informaatiotulva edellyttää hyvin kehittyntä tiedon prosessointikykyä oleellisen informaation tunnistamiseksi ja sen erottamiseksi epäoleellisesta. Hellstenin

mukaan vasta sitten, kun jokainen yksilö pystyy sisäistämään, ymmärtämään ja hyväksikäyttämään saatavilla olevaa informaatiota ja jalostamaan sen yhteiseksi viisaudeksi, voidaan puhua tietoyhteiskunnan toteutumisesta. Tavoitteena on luoda yhteiskunta, jossa informaatiota käytetään elämisen laatua kaikilla elämäntilanteilla koskettavien päätösten perustana. Tällainen ”viisauden yhteiskunta” olisi ympäristöllisesti kestävä ja se ottaisi huomioon kaikkien kansalaisten hyvinvoinnin ja arvostaisi elämän sosiaalisia ja kulttuurisia puolia yhtä lailla kuin materiaalisia ja taloudellisia näkökohtia. (Euroopan Yhteisöt 1997, 16). Tietoyhteiskunta viisauden ja tietämisen yhteiskuntana ei ole vielä toteutunut, minkä vuoksi nykyisistä eurooppalaisista yhteiskunnista käytetään tässä tutkimuksessa nimitystä informaatioyhteiskunta.

2.3 Informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen leikkauspiste

Tieto- ja viestintäteknikan käytön yleistymisen luo uusia vaatimuksia ja haasteita kaikille kansalaisille. Toisaalta teknologia voi edistää itsenäistä elämää, yhteiskunnallista osallistumista ja työntekoa sekä laajentaa aiemmin paitsioon jääneiden ihmisryhmien elinpiiriä. Informaatioyhteiskunta tarjoaa liike-elämälle, julkiselle sektorille sekä yksityisille käyttäjille tietyn riippumattomuuden ajasta ja paikasta, uusia valinnan mahdollisuuksia niin työssä kuin vapaa-ajallakin jne. Toisaalta taas syrjäytymisvaarassa ovat ne, jotka eivät syystä tai toisesta pysy yhteiskunnan kehityksessä mukana (Rauhala-Hayes ym. 1998, 13-25).

Informaatio- ja viestintäteknologia on edelleen suhteellisen kallista ja usein tarkoin määriteltyä käyttötaitoa vaativaa. Informaatioyhteiskuntaan on syntynyt osallistumismahdollisuuksien jakolinjoja perustuen myös ikään ja sukupuoleen; nuorilla on enemmän kompetensseja tietoteknologian suhteen kuin ikääntyneillä ja tietoteknologia on vahvasti miehinen yhteiskunnan alue. (Aro 2000, 141-142). Toisaalta mm. Tapscott (1995, 295) huomauttaa sukupuoleen perustuviin jakoihin liittyen, että moderni informaatioteknologia tarjoaa naisille monia välineitä näiden jakolinjojen sulkemiseen; virtuaalitodellisuudessa – esimerkiksi verkossa käytävissä liikeneuvotteluissa – keskustelukumppanin sukupuolta ei välttämättä tiedä eikä sillä näin ollen ole merkitystä.

Kuopus (1998, 58) kiinnittää huomiota informaatioyhteiskunnan tämänhetkisiin ongelmiin, joita hän katsoo mm. työttömyyden, työn luonteen muuttumisen, demokratian kaventumisen, tiedonvälityksen monopolisoitumisen sekä syrjäytymisen olevan. Informaatioyhteiskunnan kehittyminen luo paitsi haasteita myös mahdollisuuksia

mm. oikeudenmukaisuuden, tehokkuuden, tasa-arvon, vapauden, turvallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Ilman kaikille kansalaisille yhtäläisiä informaatioteknologian käyttömahdollisuuksia ei voi myöskään olla yhteiskunnallista tasa-arvoa (Tapscott 1995, 294). Tasa-arvon kannalta on tärkeää selvittää, onko kaikilla yhteiskunnan jäsenillä mahdollisuus olla informaatioyhteiskunnassa aktiivisesti toimivia jäseniä, vai onko tämä mahdollisuus taattu vain jo ennestään hyväosaisille (Kuopus 1998, 58). Informaatioyhteiskunnassa tasa-arvoon liittyvät oleellisesti myös yhtäläiset koulutusmahdollisuudet, sillä pyrittäessä informaatioyhteiskunnan kautta teoreettiseen tietoon pohjautuvaan tietoyhteiskuntaan jäävät koulutuksesta syrjäytyvät kansalaiset yhteiskunnan reunoille vailla täydellisiä osallistumis- ja toimintamahdollisuuksia.

Informaatioyhteiskunnan kehitys ja sen mukanaan tuomat ongelmat liittyvät oleellisesti Euroopassa yleisesti tunnustettuihin *sosiaalisiin oikeuksiin*, joita ovat mm. itsemääräämisoikeus sekä oikeus itseä koskevaan tietoon ja koulutukseen. Näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää mm. informaation saavutettavuutta, kompetenssia ja kykyä sekä käsitellä että vastaanottaa informaatiota, toiminnanvapautta sekä oikeutta saada apua päätöksenteossa. Mikäli näitä toimintaedellytyksiä ei taata kaikille kansalaisille, ei vaarassa ole ainoastaan informaatioyhteiskunnan legitimitetti vaan myös ihmisten sosiaaliset oikeudet.

Osallisuuden, ulkopuolisuuden, tasa-arvon ja syrjäytymisen problematiikkaa informaatioyhteiskunnassa voidaan tarkastella Marshallin (1992, 8 ja 45) kansalaisoikeuksien kehityksen teorian valossa. Marshall jakaa täyteen kansalaisuuteen liittyvät oikeudet kolmeen osa-alueeseen: kansalaisoikeuksiin sekä poliittisiin ja sosiaalisiin oikeuksiin, jotka ovat myös kehittyneet tässä järjestyksessä. *Kansalaisoikeuksiin* kuuluvat mm. yksilön-, sanan- ja uskonnonvapaus. *Poliittisilla oikeuksilla* Marshall tarkoittaa mm. oikeutta osallistua poliittiseen päätöksentekoon esimerkiksi äänestämällä sekä oikeudella asettua ehdolle vaaleissa. *Sosiaaliset oikeudet* puolestaan kattavat ihmisen sosiaalisen elämän yhteiskunnassa lähtien oikeudesta tyydyttävään taloudelliseen hyvinvointiin sekä turvallisuuteen ja päätyen oikeuteen elää kansalaisyhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä siinä vallitsevien standardien mukaisesti. Sosiaaliset oikeudet institutionalisoituvat mm. sosiaalipalveluiden sekä koulutusjärjestelmän kautta (Abrahamson 1998, 148).

Informaatioyhteiskunnan näkökulmasta tarkasteltuna ongelmallisimmiksi Marshallin teoriassa muodostuvat *sosiaaliset oikeudet*. Kuinka jokaiselle kansalaiselle voidaan onnistua takaamaan edellytykset elää sivistynyttä elämää vallitsevan yhteiskunnan

standardien mukaisesti (”to live the life of a civilised being according to the standards prevailing in the society”)? Kuinka yhteiskunnan standardien mukainen elämä voidaan taata jokaiselle kansalaiselle tälle kuuluvana sosiaalisena oikeutena, mikäli tämä ”prevailing society” – vallitseva yhteiskunta – edellyttää jokaiselta kansalaiselta kykyä etsiä, prosessoida ja reflektoida informaatiota, kompetenssia pysyä jatkuvasti mukana teknologian viimeisimpien saavutusten ymmärtämisessä ja hallinnassa sekä taitoa ymmärtää informaatioyhteiskunnan rakenteita ja sen riippumattomuutta ajasta ja paikasta?

Myös Marshallin kuvaamien *poliittisten oikeuksien* toteutumisen voidaan ajatella joutuvan ongelmiin tietoyhteiskunnassa, mikäli politiikka käsitetään valtiollista politiikkaa laajemmin yhteiskuntapolitiikkana ja kulttuuripolitiikkana. Vaikka esimerkiksi Suomessa valtiolliset vaalit käydäänkin toistaiseksi perinteisin menetelmin äänestyslipuin ja postiaänestyksin, ovat julkisessa keskustelussa jalansijaa saaneet myös ehdotukset siirtymisestä sähköiseen äänestämiseen matkapuhelimen tai internetin välityksellä. Ehdotusten taustalla ovat muun muassa huoli nuorten alhaisesta äänestysaktiivisuudesta sekä pyrkimys saada poliittista päätöksentekoa lähemmäksi kansalaisia. Mikäli sähköisen äänestämisen kaltaiset ajatukset saavat lisää kannatusta, on pidettävä tarkoin huoli poliittisten oikeuksien toteutumisesta myös perinteiset järjestelmät säilyttäen tai kehittäen sellaisia uusia järjestelmiä, jotka eivät vaadi teknologista osaamista.

Kansalaisten osallistumista kunnalliseen ja valtakunnalliseen päätöksentekoon on pyritty lisäämään mm. erilaisten internet- ja sähköpostigallupien sekä –kyselyiden avulla. Myös Euroopan Unionin kehittämisessä on haluttu ottaa kansalaisten mielipide huomioon mm. e-Vote-ohjelman (<http://evote.eu2003gr/EVOTE/fi/index.stm>) sekä Sinun äänesi Euroopassa-sivuston (http://europa.eu.int/yourvoice/index_fi.htm) avulla. E-Vote-ohjelma oli Kreikan EU:n puheenjohtajakaudellaan keksimä idea, jossa tarkoituksena oli ”antaa kansalaisille ääni ja saada heidän äänensä kuuluviin”. Ohjelman internet-sivuilla todettiin digitaalisen kuilun olevan ongelma Euroopassa ja ironista kyllä tämä näkyi myös e-Vote – äänestykseen osallistuneiden määrässä: lokakuussa 2003 ”EU tänään”- osion kysymyksiin oli vastannut 47500 ihmistä tämänhetkisen EU:n 375 miljoonasta kansalaisesta ja vastanneista lähes 75% oli miehiä. ”Sinun äänesi Euroopassa” on puolestaan komission luoma internet-sivusto, jolla tarjotaan kansalaisille erilaisia mahdollisuuksia osallistua poliittiseen keskusteluun sekä politiikan kehittämiseen ja suunnitteluun EU:n tasolla. Sivustolla voi mm. osallistua eri politiikan alojen meneillään oleviin julkisiin kuulemismenettelyihin, joissa kyselylomakkeita täyttämällä voi ilmaista mielipiteensä poliittisista kysymyksistä. Sivusto ei ole kuitenkaan saavuttanut kovinkaan

suurta suosiota tai tietoisuutta Euroopan kansalaisten keskuudessa, eivätkä kuulemismenettelyihin osallistuneiden lukumäärät ainakaan toistaiseksi edusta kansalaisten enemmistöä. Syyskuussa 2002 tietosuojaa koskevan kyselylomakkeen oli täyttänyt n. 9000 vastaajaa, joulukuussa 2002 eläinten kuljetuksia koskevan lomakkeen hieman yli 4000 vastaajaa siinä missä marraskuussa 2003 oikeudellisia ongelmia sähköisessä liiketoiminnassa koskevan lomakkeen oli täyttänyt vain n. 600 vastaajaa.

Yhä suurempi osa kuluttajia, kunnallisia palveluja, valtiota sekä esimerkiksi Euroopan Unionia koskevaa tietoa on nykyään internetissä, jolloin käyttömahdollisuuksien puutteet sekä aiheuttavat huomattavia ongelmia poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutumiseen että edistävät taloudellista, sosiaalista ja henkilökohtaista syrjäytymistä. Sanomalehdissä voi nykyään nähdä työpaikkailmoituksia, joissa viitataan vain internet-sivustoon tarkempien tietojen löytämiseksi. Pankkien palvelut ovat kaikkein halvimpia internet-pankin käyttäjille ja erilaisia maksullisia palveluja sekä tuotteita (matka- ja konserttilippuja yms.) voi saada internet-palveluja käyttäen huomattavasti halvemmalla kuin perinteisen henkilökohtaisen kaupanteon yhteydessä. Moniin internet-sivustoihin ja –palveluihin on myös rekisteröidyttävä eikä sähköpostiosoite pakollisena rekisteröitävänä henkilötietona ole harvinaisuus. Vaikka tiettyjen kansalaisryhmien oikeuksia ei tarkoituksellisesti rajoitettaisikaan, on joidenkin kansalaisten osallistumismahdollisuuksien toteutuminen informaatioyhteiskunnan kaikkiin osa-alueisiin vähintäänkin kyseenalaista jo nyt tietojen, taitojen, taloudellisten resurssien ja koulutuksen puutteiden vuoksi.

Informaatioyhteiskunnan kaikkien osa-alueiden tulee olla jokaisen kansalaisen ulottuvilla. Esteettömyyttä edellytetään mm. fyysiseltä ympäristöltä, tiedon saannilta, palveluilta ja laitteilta; toisin sanoen kaikilta inhimillisen toiminnan alueilta. Rauhala-Hayes ym. ovat määritelleet esteettömyydelle neljä eri ulottuvuutta: 1) *Fyysisellä* esteettömyydellä tarkoitetaan ohjelmistojen, palvelujen, laitteiden yms. saatavuutta. 2) *Psyykinen* esteettömyys edellyttää käyttäjien koulutusta ja kompetenssia informaatioyhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien käyttämiseen. Tarvittavien laitteiden yhtäläinen saavutettavuus ja ennakoluuloisten asenteiden puuttuminen esim. eri väestöryhmiä kohtaan puolestaan edesauttavat 3) *sosiaalista* esteettömyyttä siinä missä 4) *taloudellinen* esteettömyyden toteutuminen edellyttää, ettei informaatioyhteiskunnan jäsenyydelle ole kohtuuttomia taloudellisia esteitä. Esteettömässä informaatioyhteiskunnassa kaikki sen jäsenet otetaan huomioon, kaikkien tarpeilla on yhtäläinen painoarvo ja kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja toimia yhteiskunnassa.

Tapper (1998, 27) katsoo informaatioyhteiskunnan olevan paitsi mahdollisuuksien myös standardisoitujen taitojen yhteiskunta. Informaatioyhteiskunnassa riskit eivät tule ulkoapäin kuten esimerkiksi halla tai kuivuus agraariyhteiskunnassa, vaan ne ovat sitoutumattomuuden ja epävarmuuden ongelmia johtuen mm. kansainvälisen talouden ennustamattomuudesta. Pyöriä (2003, 203) muistuttaa kuitenkin, että ihmisten eriarvoisuus uuden teknologian edessä, ns. digitaalinen kuilu (engl. digital divide, ks. myös Peltola 2003, 54-62), ei kaikesta huolimatta ole yhteiskunnan suurin ongelma. Sukupuoli, asuinpaikka, yhteiskuntaluokka ja vanhempien sosioekonominen tausta vaikuttavat edelleen enemmän yksilön mahdollisuuksiin menestyä kuin viimeisimmän teknologian omaksuminen. Myös Margolis ja Resnick (2000, 213-214) huomauttavat, että samalla tavalla kuin teollistuneissa maissa on nyt havaittavissa digitaalinen kuilu mitä tulee tietokoneisiin, oli joskus sittemmin kadonnut kuilu esimerkiksi television omistavien ja omistamattomien välillä. Näin ollen tämänhetkisestä digitaalisesta kahtiajaosta ei tulisi olla liian huolissaan; se tulee katoamaan ajan myötä.

Vaikka digitaalinen kuilu ei kuuluisikaan tämän hetken polttavimpiin tai akuuteimpiin yhteiskunnallisiin ongelmiin länsimaissa, ei sen vaikutusta sosiaaliseen syrjäytymiseen tulisi liiaksi aliarvioida samoin kuin ei tulisi unohtaa digitaalisen kuilun vaikutuksia globaalilla tasolla. Pyöriän (2003) päätelmä sukupuolen ja sosioekonomisen aseman informaatioteknologian omaksumista suuremmista vaikutuksista yksilön mahdollisuuksiin menestyä on nurinkurinen; Pyöriän mainitsemat mahdolliset menestymiseen vaikuttavat tekijät vaikuttavat myös informaatioyhteiskunnan vaatimien kompetenssien omaksumismahdollisuuksiin, jotka puolestaan ovat nyky-yhteiskunnassa yhteiskunnallisen osallistumisen ehto. Kuinka siis syrjäytymisen näkökulmasta tarkasteltuna voitaisiin väittää esimerkiksi köyhyyden olevan viimeisimmän teknologian omaksumista suurempi ongelma, kun kumpikaan ilmiö ei esiinny ilman toista vaan ne ovat kytköksissä toisiinsa?

Suurimmalla osalla teollistuneiden maiden ihmisistä ei ole mahdollisuutta käyttää esimerkiksi internetiä, ja kaikista maailman ihmisistä tämä mahdollisuus vuonna 2000 oli vain 3,6 %:lla (Margolis & Resnick 2000, 213-214). Koska jatkuvasti suurempi osa kouluja, kuluttajia, kunnallisia palveluja, työpaikkoja yms. koskevaa tietoa on nykyään internetissä, muodostuvat internetin käyttömahdollisuuksien puutteet huomattavaksi ongelmaksi yhä useammalla elämän alueella. Lisäksi on todettu, että juuri ne kansalaiset, joiden internetin käyttömahdollisuudet ovat syystä tai toisesta heikoimmat, tarvitsisivat internetin tarjoamaa informaatiota eniten mm. työnhaussa. (ks. esim. Browning 2000, 352.)

Informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohdista puhuttaessa on muistettava, että informaatioteknologian kehityksestä ja sen seurauksista eivät ole vastuussa tekniikan omat toiminnan lait vaan yhteiskunta itse tekniikkaa ja sosiaalisia järjestelmiä kehittäessään (Kasvio 2002, 99-104). Kasvio kritisoi vallitsevaa determinististä ajattelua, jonka mukaan teknologiset innovaatiot tai tietotekninen kumous tapahtuvat tekniikan omien kehityslakien mukaisesti ja jonka mukaan yhteiskuntien tehtävänä on lähinnä sopeutua tähän muutokseen. Keskeinen kysymys informaatioteknologian ja tietoyhteiskunnan kehitykseen liittyen onkin se, tuleeko tämän kehityksen tapahtua teknologisen edistyksen vai sosiaalisen ja yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden ehdoilla (Aro 2000, 140). Kasvio (2002) katsoo olevan olemassa mahdollisuuksia todellisiin valintoihin sen suhteen, millaisiksi tietoyhteiskunnan sosiaaliset vaikutukset muodostuvat. Myös Aro (2000, 139) muistuttaa, ettei kenelläkään ole varmaa käsitystä siitä, millaisia vaikutuksia informaatioteknologian kehityksellä ja soveltamisella on ja tulee olemaan yhteiskunnallisiin käytäntöihin. Riippuu meistä itsestämme, edistääkö tämä kehitys sosiaalista tasa-arvoa vai päinvastoin etäännyttääkö se meitä tuon tavoitteen toteutumisesta.

2.4 Eurooppalaiset hyvinvointivaltiomallit

On olemassa useita erilaisia versioita yhteiskuntien järjestelyissä mitä tulee mm. perheen, markkinoiden, kirkon ja valtion rooleihin yhteiskunnallisina toimijoina. Erot valtioiden historiassa, poliittisissa rakenteissa ja taloudellisessa menestyksessä ovat johtaneet toisistaan poikkeaviin järjestelyihin sosiaalipolitiikan alueella (Szyszczak 2001, 1125-1170). Esping-Andersenin (1990, 26-29 ja 58-67) kuuluisa eurooppalaisten yhteiskuntamallien jaottelu kolmeen eri regiimiin jakaa hyvinvointiyhteiskunnat liberaaleihin, korporatistisiin ja sosialidemokraattisiin ryhmiin. Jaottelu on kuitenkin karkea, eikä mikään valtio edusta puhtaasti jotakin tiettyä hyvinvointivaltioregiimiä.

Myös Pekka Kosonen (1995, 23-24 ja 61) on pohtinut hyvinvointivaltioiden tyyppejä ja päätenyt Esping-Andersenin teoriaa mukailevaan mutta siitä kuitenkin erottuvaan luokitteluun. Regiimistä, jota Esping-Andersen kutsuu sosialidemokraattiseksi, Kosonen käyttää nimitystä *pohjoismainen malli*. Esping-Andersenin tarkoittamaa korporatistista mallia Kosonen kutsuu *mannereurooppalaiseksi hyvinvointivaltiomalliksi* ja liberaalia regiimiä ei Kososen mukaan varsinaisesti löydy Euroopasta. Esping-Andersenin liberaaliksi kutsuman Iso-Britannian yhteiskuntamallin Kosonen katsoo olevan niin

omalaatuinen tapaus Euroopassa, että sitä on käsiteltävä muista erillisenä, varsinaisesti mihinkään hyvinvointivaltioregiimiin kuulumattomana mallina. Arvokkaan lisän Esping-Andersenin luokitteluun tuo Kososen käsite *perifeerinen malli*, johon tämä luokittelee alhaisen kansantuotteen ja matalan sosiaalimenojen tason köyhiä Euroopan maita.

Daly (2001, 79-82) tuo oman lisänsä yhteiskuntaregiimien määrittelyyn käyttämällä nimitystä *bismarckilainen* regiimi mallista, jota Esping-Andersen kutsuu korporatistiseksi ja Kosonen mannereurooppalaiseksi. Myös Guillén ja Álvarez (2001, 103-109) ovat tutkineet ns. perifeerisiä hyvinvointiyhteiskuntamalleja, mutta he käyttävät niistä nimitystä *eteläiset hyvinvointivaltiot* ja pitäytyvät myös tarkastelussaan maantieteellisesti Etelä-Euroopassa siinä missä Kosonen luokitteli myös Irlannin perifeeriseen regiimiin kuuluvaksi. Ginsburg (2001, 173-177) antaa tukensa Esping-Andersenin käsitykselle Iso-Britannian kuulumisesta liberaalin yhteiskuntamalliin, mutta Ginsburg katsoo myös Irlannin edustavan ko. mallia eikä näin ollen Kososen tavoin pidä Iso-Britanniaa ainoana tällaista yhteiskuntamallia edustavana valtiona Euroopassa.

Tässä tutkimuksessa eurooppalaiset hyvinvointivaltioregiimit tai yhteiskuntamallit on jaoteltu käyttäen hyväksi edellä esiteltyjä teorioita noudattamatta mitään yksittäistä luokittelua sellaisenaan. Usein teoreetikot ovat yhtä mieltä eri yhteiskuntamallien peruseriaatteista, käytännöistä ja politiikoista, mutta painottavat eri kysymyksiä ja yhteiskunnan painopisteitä hieman eri tavoin. Tästä syystä sekä luokittelun ongelmallisuuden vuoksi eri teoreetikoilla on näkemyseroja tiettyjen valtioiden ”oikeasta” yhteiskuntaregiimistä, minkä vuoksi tähän tutkimukseen on pyritty valitsemaan vähiten kiistanalaiset valtiot vertailun kohteeksi. Hyvinvointivaltioregiimit on tässä jaoteltu *pohjoismaiseen, korporatistiseen, liberaaliin sekä etelä-eurooppalaiseen* malliin. Koska sodanjälkeisenä aikana sosialidemokratian rooli on Suomessa ollut vähäisempi kuin esimerkiksi Ruotsissa, käytetään tässä tutkimuksessa sosialidemokraattista regiimiä neutraalimpaa käsitettä pohjoismainen regiimi.

2.4.1 Pohjoismainen regiimi

Pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia edustavaan valtioiden joukkoon kuuluvat Euroopassa Suomi, Ruotsi, Norja ja Tanska, joista tässä tutkimuksessa regiimiä edustaa **Suomi**. Pohjoismaista mallia ohjaavia periaatteita ovat palveluiden universalismi, tasa-arvo (sekä tulonjaossa että sukupuolten välillä), solidaarisuus, valtion hoivavelvollisuus sekä pyrkimys täystyöllisyyteen. Tästä ovat luonnollisesti seurauksena suhteellisen korkeat

sosiaalimenot ja verot sekä varsin uudelleenjakava järjestelmä. Useimmat sosiaalietuisuudet – terveydenhuolto, päiväkodit, tietyt tulonsiirrot jne. – ovat universaaleja etuisuuksia, siis kaikkien saatavilla, jolloin kaikki hyötyvät niistä ja ovat yleensä näin ollen myös valmiita rahoittamaan näitä etuisuuksia verovaroin. Myös ammattiyhdistysliikkeellä on oleellinen yhteiskunnallinen rooli pohjoismaisessa mallissa.

2.4.2 *Korporatistinen regiimi*

Korporatistista regiimiä Euroopassa edustavat mm. Saksa, Italia, Ranska ja Itävalta, joista tähän tutkimukseen on valittu **Saksa**. Tällä yhteiskuntamallilla on pitkät perinteet ja sosiaaliturvan taso on keskimäärin varsin korkea. Korporatistisessa mallissa sosiaalietuudet ovat kuitenkin sidoksissa työmarkkina- ja perheasemaan ja ovat näin ollen useimmiten ansiosidonnaisia, mistä seuraa valtion redistributiivisen – tuloja uudelleenjakavan – roolin vähäisyys. Yhteiskuntaa ohjaavana periaatteena on ns. subsidiariteetti- eli läheisyysperiaate, joka korostaa ns. perinteisiä perhearvoja, kotiäitiyttä ja perheen – useimmiten naisten – roolia hoivaajana sekä miesten roolia elättäjänä, minkä lisäksi vastuuta jää myös kirkolle ja yksityisille järjestöille. Hoivavastuu siirtyy julkiselle sektorille vasta silloin, kun perheen mahdollisuudet pitää huolta jäsenistään ovat syystä tai toisesta olemattomat.

2.4.3 *Liberaali regiimi*

Liberaalissa yhteiskuntamallissa sosiaaliedut ovat vaatimattomia, usein stigmatisoivia ja tarkoitettuja viimesijaiseksi toimeentulon lähteeksi. Sosiaalipalveluille on tyypillistä rahoituksen puutteellisuus ja niiden alhainen laatu. Tässä mallissa sosiaalietuja saa näin ollen valikoitunut asiakaskunta, matalapalkkaiset tai täysin tulottomat valtion avun varassa elävät kansalaiset. Valtion ei katsota olevan tarpeellista puuttua markkinoiden luomaan yhteiskunnan sosiaaliseen tilanteeseen, sillä sen ajatellaan heijastavan mm. ahkeruutta, yritteliäisyyttä ja motivaatiota ja olevan näin ollen oikeudenmukainen. Hoivaa ja sosiaalihuoltoa tarjoavat perheet, työmarkkina-asemaan sidotut etuisuudet sekä hyväntekeväisyysorganisaatiot. Tulonjako on näin ollen epätasainen ja köyhyys yleinen ilmiö.

Euroopassa tätä yhteiskuntamallia lähimpänä on **Iso-Britannia**, minkä vuoksi se on mukana myös tässä tutkimuksessa. Muidenkin EU:n jäsenmaiden politiikoissa on varmasti havaittavissa liberalistisia piirteitä, mutta USA:n, Kanadan ja Australian ohella

Iso-Britannia on ansiokkaasta hyvinvointivaltiota kehittäneestä historiastaan huolimatta edustanut 1970-luvun puolivälistä lähtien liberalistista regiimiä kiistattomimmin Euroopassa, minkä vuoksi sitä ei voi jättää huomioimatta eurooppalaisista hyvinvointivaltioregiimeistä puhuttaessa tai niitä vertailtaessa.

2.4.4 Etelä-Eurooppalainen regiimi

Etelä-eurooppalainen regiimi on määrittelyltään pulmallisin edellisiin verrattuna. Guillénin ja Álvarezin mukaan voidaan löytää joitakin etelä-eurooppalaisille valtioille yhteisiä piirteitä niiden tavassa suhtautua sosiaaliturvaan yms. mutta heidän mielestään etelä-eurooppalaiseen regiimiin käsitteenä tulee suhtautua kriittisesti.

Etelä-eurooppalaiselle yhteiskuntamallille on tyypillistä perheen ja kirkon keskeinen asema yhteiskunnassa, valtiollisen sosiaaliturvan puutteellisuus sekä sosiaalivakuutuksen kiinnittyminen työmarkkina-asemaan osittain samalla tavalla kuin korporatistisessa mallissa. Tämän seurauksena köyhyys on monia kansalaisia koskettava ja pysyvä ongelma. Myös familialismin voidaan ajatella olevan etelä-eurooppalaista mallia kuvaava ilmiö, millä tarkoitetaan perheen korostunutta roolia hyvinvoinnin ja hoivan tarjoajana. Familialismiin liittyen on kuitenkin vaikeaa osoittaa selviä syy-seuraus – suhteita: onko familialismi ideologinen valinta vai ainoa vaihtoehto valtiollisen sosiaaliturvan puuttellisuuden vuoksi? Tässä tutkimuksessa etelä-eurooppalaista regiimiä edustaa **Kreikka**.

2.4.5 EU:n yhtenäisen politiikan ongelmallisuus

Suomessa, Saksassa, Iso-Britanniassa ja Kreikassa vallitsevien erilaisten yhteiskuntamallien vuoksi niiden vertailu sosiaalisen syrjäytymisen ja informaatioyhteiskunnan leikkauspisteen näkökulmasta on äärimmäisen mielenkiintoista. EU korostaa linjauksissaan investoimista ihmisiin, taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin turvaamista kaikille kansalaisille, yhtäläisiä mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen jne. Herää väkisinkin kysymys, kuinka esimerkiksi liberalistisessa yhteiskuntamallissa kyetään toteuttamaan EU:n linjausten mukaista politiikkaa ilman kokonaisvaltaista reformia yhteiskunnan vallitsevissa rakenteissa. Toisaalta esimerkiksi hyvinvoinnin, syrjäytymisen ja tasa-arvon määritelmien moninaisuuden vuoksi saattaa olla, että jokainen valtio toteuttaa omasta näkökulmastaan

katsottuna onnistunutta politiikkaa johtuen määritelmällisistä ja tulkinnallisista eroista liittyen mm. EU:n strategisten ohjelmien käsitteisiin.

Juuri sosiaalipoliittisten järjestelmien erojen vuoksi EU:n jäsenmaiden kansallisten sosiaalipolitiikkojen täydellisen harmonisoinnin tavoitteista on luovuttu (Pakaslahti 2002, 49-65). Kymmenen uuden jäsenmaan liittyminen Euroopan Unioniin hankaloittaisi harmonisointia entisestään tai tekisi sen jopa mahdottomaksi. Euroopan Unionin näkyvä sosiaalipoliittinen toiminta onkin Pakaslahden mukaan tällä hetkellä ns. ”informaatio-ohjausta”, joka perustuu mm. yhteysverkostoihin, yhteistyöhön, kokemusten vaihtoon, suosituksiin ja julistuksiin. Samalla tavalla kuin Euroopassa on nykyään useita teollistuneen yhteiskunnan malleja, saattaa tulevaisuudessa olla useita erilaisia tietoyhteiskuntamalleja. Mallit eronnevat toisistaan siinä, missä määrin ne pystyvät ehkäisemään syrjäytymisen ja luomaan epäedullisessa asemassa oleville kansalaisille uusia mahdollisuuksia toimia tietoyhteiskunnassa. (Euroopan yhteisöt 1997, 15.)

3. EU:n strategisia linjauksia

3.1 Sosiaalipolitiikan historia Euroopan unionissa

Sosiaalipolitiikka ja sosiaalipoliittinen ajattelu ei ole kehittynyt EU:ssa suoraviivaisesti, vaan poliittisista ja taloudellisista tilanteista johtuen yhteisötason sosiaalipolitiikka on edennyt hitaasti ja katkonaisesti. Jäsenmaiden erilaiset sosiaaliturvajärjestelmät ja valtioiden tahto suojella omia järjestelmiään ovat hidastaneet yhteisötason sosiaalipolitiikan kehitystä ja jopa aiheuttaneet takapakkia jo lähes toteuttamisasteella oleviin sosiaalipoliittisiin toimenpiteisiin. Esimerkki omaa järjestelmäänsä suojelevasta jäsenvaltiosta on Iso-Britannia, joka mm. 1980-luvulla järjestelmällisesti vastusti yhteisötason sosiaalipolitiikkaa horjuttaen toiminnallaan yhteisötason sosiaalipoliittisten päätösten ja asiakirjojen legitimitettä myös muissa jäsenmaissa.

Laitinen-Kuikka (2003) on jaotellut sosiaalipolitiikan historian Euroopan Yhteisössä viiteen eri vaiheeseen. *Ensimmäinen passiivisen sosiaalipolitiikan kausi* ajoittuu Rooman sopimuksesta (1957) 1960-luvun lopulle. Rooman sopimuksessa yhteisön sosiaalipoliittinen valta määriteltiin varsin suppeaksi, koska taloudellisen yhteistyön tiivistämisen ajateltiin edistävän jäsenmaiden talouskasvua sekä työllisyyttä ja näin myös luovan automaattisesti pohjaa niiden sosiaaliturvan kehittämiseksi. Komission toimivaltaa sosiaalipolitiikan alueella rajoitettiin vuonna 1964 ja sosiaaliturvaan liittyvät päätökset siirrettiin yksinomaan jäsenmaiden toimivaltaan.

Aktiivisemmän sosiaalipoliittisen yhteistyön vaihe sijoittuu 1960-luvun lopulta 1980-luvun puoliväliin. Tämän vaiheen aikana vuonna 1974 hyväksyttiin yhteisön ensimmäinen sosiaalipoliittinen toimintaohjelma. Tavoitena oli jäsenmaiden sosiaaliturvajärjestelmien konvergoituminen eli lähentyminen, sillä pelkästään onnistuneen talouspolitiikan ei katsottu riittävän takaamaan sosiaalisten olojen kehitystä.

Yhteisön sosiaalipolitiikan *kolmas, ”Delorsin vaihe”* sijoittuu 1980-luvun lopulle ja sisämarkkinoiden luomisen aikakauteen (Jacques Delors oli tuolloin sosiaalipolitiikkaan erittäin myönteisesti suhtautuvan komission puheenjohtaja). Sosiaalipolitiikkaa katsottiin tarvittavan lähinnä poistamaan työvoiman vapaan liikkumisen tiellä olevat esteet. Delorsin komission voimakkaasti tukema sosiaalisten oikeuksien peruskirja (Social Charter) hyväksyttiin vuonna 1989, mutta sen tavoitteiden toteuttaminen jäi tuloksiltaan vaatimattomaksi johtuen komission toimivallan vähäisyydestä.

Käsitys sosiaalipolitiikan roolista alkoi toden teolla muuttua vasta 1990-luvulla, jolloin alkoi yhteisön *neljäs sosiaalipolitiikan kehityksen vaihe*. Sosiaalipolitiikkaa alettiin pitää Euroopan Unionin kilpailukykyä vahvistavana tekijänä. Talouspoliittisen yhteistyön tiivistyessä katsottiin tarpeelliseksi kiinnittää myös yhteisötasolla huomiota työttömyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen kaltaisiin yhteisiin ongelmiin. Sosiaali-, talous- ja työllisyyspolitiikan katsottiin liittyvän toisiinsa ja yhteistyötä haluttiin tiivistää paitsi talous- myös sosiaalipolitiikan alueella. Sosiaalipoliittisen yhteistyön tiivistymisen ja Lissabonin strategian (ks. kpl 3.4) tavoitteiden toteuttamisen voidaan katsoa aloittaneen *viidennen vaiheen* yhteisön sosiaalipolitiikassa.

Sosiaalipoliittinen keskustelu virkistyneee edelleen kymmenen uuden jäsenmaan liittyessä Euroopan Unioniin toukokuussa 2004 samoin kuin seuraavan mahdollisen EU:n laajenemisen yhteydessä vuonna 2007. Tulevat jäsenmaat ovat huomattavasti nykyisiä jäsenmaita köyhempiä ja niiden sosiaaliturvajärjestelmissä on suuria myös taloudelliseen kilpailukykyyn vaikuttavia puutteita. Jotta Euroopan niin sosiaalinen kuin taloudellinenkin integraatio voi edetä toivotulla tavalla, on sosiaalipoliittista keskustelua pidettävä yllä ja sen roolia eurooppalaisessa politiikassa vahvistettava edelleen talous- ja työllisyyspolitiikkojen rinnalla.

3.1.1 Sosiaalipolitiikka perustamissopimuksissa

Euroopan talousyhteisön perustamissopimus (myös: Rooman sopimus) hyväksyttiin Roomassa 25. päivänä maaliskuuta 1957. Maastrichtin sopimus (myös: sopimus Euroopan Unionista) allekirjoitettiin vuonna 1992 ja se tuli voimaan vuonna 1993. Maastrichtin sopimuksella Eurooppaan luotiin poliittinen liitto, jonka painopiste oli integroidussa talouspolitiikassa. Maastrichtin sopimuksella Euroopan talousyhteisön (ETY) nimi muutettiin Euroopan yhteisöksi (EY).

Amsterdamin sopimus (1997) tuli voimaan 1. toukokuuta 1999 ja siinä tehtiin sosiaalipolitiikan kannalta historiallisia muutoksia Euroopan yhteisön perustamissopimukseen. Amsterdamin sopimusta voidaan pitää eräänlaisena vedenjakajana EU:n suhtautumisessa sosiaalipolitiikkaan: tuolloin EY-sopimukseen kirjattiin ensimmäisen kerran maininta yhteisön tavoitteesta taistella sosiaalista syrjäytymistä vastaan.

Koskaan ennen Amsterdamin sopimusta ei perustamissopimukseen ollut kirjattu käsitettä ”*sosiaalinen syrjäytyminen*”. Nyt Nizzan sopimuksen (2001/2003)

solmimisen jälkeen Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 136 artiklassa todetaan, että ”(Y)hteisön ja jäsenvaltioiden tavoitteena on...syrjäytymisen torjuminen”. Lisäksi 137 artiklassa tarkennetaan, että

”Edellä 136 artiklassa tarkoitettujen tavoitteiden toteuttamiseksi yhteisö tukee ja täydentää jäsenvaltioiden toimintaa seuraavilla aloilla: ... j) sosiaalisen syrjäytymisen torjuminen. Tätä varten neuvosto voi toteuttaa toimenpiteitä jäsenvaltioiden välisen yhteistyön edistämiseksi aloittein, joilla pyritään parantamaan tiedon saantia, kehittämään tiedon ja parhaiden käytäntöjen vaihtoa, edistämään innovatiivisia lähestymistapoja ja arvioimaan kokemuksia ja jotka eivät merkitse jäsenvaltioiden lakien ja asetusten yhdenmukaistamista...”. (kursivointi lisätty)

Amsterdamin sopimuksen tarkoituksena oli nostaa sosiaalipolitiikka talouspolitiikan rinnalle Eurooppalaisessa politiikassa. Talous- ja työllisyyspolitiikka ovat edelleen hallitsevassa asemassa Euroopan Unionissa yhteisötason päätöksenteossa, mutta Amsterdamin sopimuksen jälkeen aiempaa laajemmat sosiaalipoliittiset näkökulmat on tarkoitus ottaa entistä paremmin huomioon niin kansallisessa kuin yhteisöllisessäkin toiminnassa (Szyszczak 2001, 1125-1170).

3.2 EU:n talous- ja sosiaalipolitiikka – saman kolikon kaksi eri puolta

3.2.1 EU:n talous- ja rahapolitiikan historia lyhyesti

Rahapoliittinen yhteistyö Euroopassa on suhteellisen uutta. Vaikka taloudellista yhteistyötä harjoitettiin jo Euroopan Yhteisöjen alkutaipaleella, varsinaiselle yhteiselle rahapolitiikalle lähtölaukauksen antoi vasta 1969 Haagissa pidetty huippukokous. Tuolloin Euroopan talous- ja rahaliitosta (European Monetary Union, EMU) päätettiin tehdä Euroopan yhdentymisen virallinen tavoite. Bretton Woods – järjestelmän kaatuminen samoin kuin Yhdysvaltojen päätös dollarin kelluttamisesta vuonna 1971 kuitenkin hautasivat EMU-hankkeen pitkäksi aikaa ja seuraava askel eteenpäin otettiin vasta 1979, jolloin luotiin Euroopan valuuttajärjestelmä (European Monetary System, EMS). Yhteismarkkinoita koskeva ohjelma hyväksyttiin vuonna 1985 ja 1992 allekirjoitetussa Maastrichtin sopimuksessa sovittiin talous- ja rahaliiton perustamisesta ennen vuosituhannen vaihdetta kolmessa vaiheessa:

- 1) Ensimmäinen vaihe alkoi vuonna 1990, jolloin jäsenvaltioiden oli muun muassa hyväksyttävä tiettyjä toimia noudattaakseen perustamissopimuksessa määrättyjä kieltoja (mm. kielto asettaa rajoituksia pääomaliikkeille ym).
- 2) Toinen vaihe alkoi 1994, jolloin jäsenvaltiot edistivät talouspolitiikkojensa lähentymistä edelleen ja jolloin kansallisista keskuspankeista tuli itsenäisiä.
- 3) Kolmas vaihe merkitsi talous- ja rahaliiton alkamista, jonka konkreettisimpana osoituksena oli siirtyminen yhteisen valuutan käyttöön EU:n sisällä vuoden 2002 alussa.

Yksi Euroopan Unionin peruspilareista ovat *sisämarkkinat*, jotka syntyivät tuloksena Rooman sopimuksesta. Sopimuksessa asetettiin tavoitteeksi tavaroiden, palveluiden, pääoman sekä työvoiman vapaa liikkuvuus ja yhteisön sisämarkkinat olivat lähestulkoon täydellisesti toiminnassa tammikuussa 1993. Sisämarkkinoiden kehitystä ja tehokkuutta valvotaan muun muassa niin sanotun Cardiffin prosessin avulla. Vuonna 1998 Cardiffissa pidetyssä huippukokouksessa Eurooppa-neuvosto pyysi komissiota laatimaan vuosittain raportin, jossa käsitellään tavaroiden ja pääoman vapaan liikkuvuuden tehokkuutta ja edistymistä Euroopan Unionissa sekä esitellään lähitulevaisuuden haasteita talouspolitiikan alueella.

(EMU:n historia: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/l25007.htm>)

3.2.2 *Talous- ja sosiaalipolitiikan kytköksiä*

Markkinoiden yhdentymisen tavoitteisiin liittyvät ajatukset paitsi taloudellisesta ja poliittisesta integraatiosta myös ns. liitännäispolitiikoista kuten sosiaalipolitiikasta, jolla on merkittävä asema sisämarkkinoiden toiminnassa (EMU:n historia: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/l25007.htm>). Kajasteen (2002, 155) mukaan sisämarkkinat ja yhteinen raha merkitsevät sekä Euroopan integraation että tuotannon kehityksen kannalta merkittävää potentiaalia, joka tulee käyttää parhaalla mahdollisella tavalla hyväksi. Lissabonin huippukokouksessa maaliskuussa 2000 todettiin, että Euroopan kilpailukyky ja talouspolitiikan uskottavuus eivät riipu vain julkisen talouden vakaudesta ja kestävyydestä, vaan myös eri toimijoiden valmiudesta toteuttaa uudistuksia, jotka tehostavat markkinoiden toimintaa ja tukevat kilpailukykyä. Lissabonissa talouspolitiikalle asetetut tavoitteet, jotka ovat tärkeitä paitsi talouden kehityksen myös hyvinvointijärjestelmien ylläpitämisen ja vahvistamisen kannalta riippuvat näistä uudistuksista (Kajaste 2002, 155).

Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden lisäämiseen liittyvien Lissabonin strategiassa asetettujen tavoitteiden toteutuminen edellyttää talous- ja sosiaalipolitiikan kehämäisen yhteyden ymmärtämistä paitsi kansallisella myös Euroopan tasolla. Kajasteen (2002, 161-162) mukaan EU:n talouspolitiikassa voidaan poliittisten sitoumusten ja linjausten avulla tukea jäsenvaltioiden talouskehitystä sekä niiden julkisten talouksien vakautta. Näin vahvistetaan julkisia talouksia ja sitä kautta sosiaaliturvajärjestelmien rahoituksen pitkän aikavälin kestävyyttä. Kun vahvalla taloudella tuetaan ja kehitetään sosiaaliturvaa, kasvaa puolestaan sosiaalipolitiikan rooli yhtenä keskeisenä rakenne- ja työllisyyspolitiikan välineenä. Kehä umpeutuu, kun toimiva sosiaalipolitiikka luo edellytyksiä markkinoiden paremmalle toiminnalle, talouskasvulle ja talouden jatkuvalle kehitykselle.

3.3 *Huippukokoukset 2000-2003 – syrjäytyminen ja informaatioyhteiskunnan kehitys*

Sosiaalisen syrjäytymisen sekä informaatioyhteiskunnan käsitteet ovat suhteellisen uusia ilmiöitä yhteisötason politiikassa. Ensimmäinen yhteisön asiakirja, josta löytyy informaatioyhteiskunnan käsite, on komission ”Valkoinen kirja kasvusta, kilpailukyvästä ja työllisyydestä: haasteet ja tiet 2000-luvulle” vasta vuodelta 1993 (KOM(1993)700). Viimeisten kolmen vuoden aikana sekä sosiaalisen syrjäytymisen että informaatioyhteiskunnan käsite on kuitenkin ollut selkeästi esillä monissa Eurooppa-neuvoston kokouksissa (=ns.huippukokouksissa).

Lähtölaukauksen tavoitehakukselle ja kunnianhimoiselle yhteisötason sosiaalisen syrjäytymisen vastaiselle politiikalle informaatioyhteiskunnan vaatimukset huomioon ottaen antoi *Lissabonin* huippukokous maaliskuussa 2000. Lissabonissa peräänkuulutettiin sosiaalisen syrjäytymisen parempaa ymmärtämistä, joka toivottiin saavutettavan mm. EU:n laajuisen keskustelun sekä yhteisten indikaattorien kautta (3/2000, kohta 33). Samalla todettiin Euroopan senhetkisen tilanteen olevan kestämaton mitä tulee köyhyysrajan alapuolella elävien ja syrjäytyneiden ihmisten määrään (kohta 32). Lissabonissa päätettiin myös *eEurope 2002* – toimintasuunnitelman laatimisesta ja vaadittiin kaikille mahdollisuutta kohtuuhintaiseen informaatioteknologian käyttöön sekä sen vaatimien taitojen omaksumiseen (kohdat 8-11).

Nizzan huippukokous joulukuussa 2000 hyväksyi EU:n yhteiset tavoitteet sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa politiikassa (ks. kpl 3.6). Nizzassa päätettiin myös kesäkuuhun 2001 mennessä valmisteltavista kansallisista köyhyden ja sosiaalisen

syrytymisen vastaisista toimintasuunnitelmista, jotka perustuvat näihin yhteisesti sovittuihin tavoitteisiin. (12/2000, kohta 20).

Tukholman huippukokouksessa maaliskuussa 2001 jäsenvaltioita kehoitettiin priorisoimaan kansallisissa toimintasuunnitelmissa asetetut tavoitteet kaikessa sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa politiikassa (3/2001, kohta 28). Siirtymän tietoyhteiskuntaan katsottiin olevan avaintekijä niin taloudellisen kilpailukyvyn kuin sosiaalisen yhteenkuuluvuudenkin edistämiseksi (kohta 35). *Laekenin* kokous joulukuussa 2001 kehotti komissiota ottamaan myös ehdokasmaat mukaan Lissabonin strategiaan (12/2001, kohta 28).

Barcelonassa maaliskuussa 2002 sovittiin eEurope 2005 – toimintasuunnitelman laatimisesta (3/2002, kohta 40). *Brysselissä* maaliskuussa 2003 päätettiin, että jäsenmaiden tulee valmistella uudet kansalliset syrjäytymisen vastaiset toimintasuunnitelmat heinäkuuhun 2003 mennessä. Huippukokous korosti ns. hyvien käytäntöjen sekä erityisessä syrjäytymisvaarassa olevien kansalaisten huomioon ottamisen merkitystä kansallisissa toimintasuunnitelmissa (3/2003, kohta 52). (Eurooppa-neuvoston puheenjohtajan päätelmät).

Huippukokousten päätöksiä ja tavoitteita pohdittaessa on hyvä muistaa EU:n eri toimielinten työnjako. Juuri näissä kokouksissa tehdyt (tai oikeammin hyväksytyt) poliittiset linjaukset ovat EU:n toteuttaman politiikan ja sen tulevaisuuden kannalta kaikkein oleellisimpia kaikkien jäsenmaiden edustajien ollessa paikalla ja sitoutuessa yhdessä tehtyihin päätöksiin. Tämä on erityisen merkillepantavaa sosiaalipolitiikan alueella, jolla ylin toimivalta on edelleen jäsenvaltioilla, ei yhteisötasolla.

3.4 Lissabonin strategia

Ennen Lissabonissa maaliskuussa 2000 pidettyä huippukokousta komissio antoi kaksi tiedonantoa, jotka käsitelivät sosiaalisen syrjäytymisen sekä informaatioyhteiskunnan yhtymäkohtia. Tiedonannossaan komission strategisista tavoitteista vuosille 2000-2005 helmikussa 2000 komissio ilmoitti yhdeksi tavoitteekseen uuden talous- ja sosiaalipoliittisen ohjelman toteuttamisen. Tavoitteeksi ilmoitettiin talouden nykyaikaistaminen digitaaliajan vaatimuksia vastaavaksi sekä sosiaaliturvajärjestelmien kehittäminen entistä oikeudenmukaisemmaksi (KOM(2000)154). Tiedonannossaan ”Tavoitteena osallisuutta edistävä Eurooppa” maaliskuussa 2000 komissio kiinnitti huomiota talouselämän sekä yhteiskunnan kiihtyviin muutoksiin, informaation aikakauteen

sekä näiden tekijöiden mukanaan tuomiin uudenlaisiin syrjäytymisen muotoihin. Komissio halusi Lissabonin huippukokouksessa laajennettavan poliittista yhteistyötä EU:n jäsenmaiden välillä, sekä pyrittävän parantamaan talousuudistusten ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden yhteyksiä. (KOM(2000)79).

Lissabonin huippukokouksessa vuonna 2000 asetettiin EU:n tuleville kymmenelle vuodelle strateginen tavoite, jonka mukaan *Euroopan Unionista kehitetään maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin tietoon perustuva talous, joka kykenee ylläpitämään kestäväää talouskasvua, luomaan uusia ja parempia työpaikkoja ja lisäämään sosiaalista yhteenkuuluvuutta*. Lissabonissa luotiin myös ns. avoimen koordinaation menetelmä, jossa EU:n jäsenmaat tekevät yhteistyötä keskenään Lissabonin strategian tavoitteiden saavuttamiseksi omista lähtökohdistaan ja tarpeistaan lähtien parhaiden mahdollisten tulosten saavuttamiseksi. Avoimen koordinaation menetelmään kuuluvat EU:n yhteiset tavoitteet (common objectives), kansalliset toimintasuunnitelmat (engl. National Action Plans l. NAP's) sekä komission toimintaohjelma. Näillä instituutioilla kannustetaan jäsenmaita yhteistyöhön ja mahdollistetaan muun muassa hyvien ideoiden saaminen toisten maiden kansallisista toimintasuunnitelmista ja niiden hyvistä käytännöistä (good practices) sekä näiden kautta omien kansallisten politiikkojen kehittäminen. (Laitinen-Kuikka 2003).

Avoimen koordinaation menetelmän voidaan myös ajatella yhdistävän politiikan alueita, jotka on perinteisesti nähty toisistaan erillisinä ja toisilleen vastakkaisina. Tällaisia politiikan alueita ovat Szyszczakin (2001) mukaan muun muassa työllisyyspolitiikka, sosiaalinen suojelu sekä talouspolitiikka, jotka yhdistettiin Lissabonin strategiassa yhden yhtenäisen poliittisen strategian toimintakenttään. Tätä talouden, työllisyyden sekä sosiaalipolitiikan Lissabonin strategiassa poliittiseksi tavoitteeksi asetettua tasapainoista keskinäissuhdetta kutsutaan ”Lissabonin kolmioksi”, jota pidetään EU:n kilpailukykyä kasvattavana tekijänä. (Pakaslahti 2002, 49-65). EU:n kasvustrategia perustuu olennaiselta osin myös työllisyyden lisäämiseen (Kajaste 2002, 157-158). EU:lla on ollut vuodesta 1997 lähtien yhteinen työllisyysstrategia, mutta sen tulisi liittyä kiinteämmin Lissabonissa asetettuihin tavoitteisiin. Työllisyyspolitiikalla on oleellinen tehtävä sosiaalisen osallisuuden vahvistamisessa, jonka puolesta EU:ssa on ryhdyttävä toimiin sekä Lissabonin strategian että Nizzassa hyväksytyyn sosiaalisen toimintaohjelman mukaan (ks. kpl. 3.6).

Szyszczak (2001) pitää uusien informaatioteknologioiden kehitystä ja niiden saatavuutta oleellisen tärkeinä työkaluina inklusiivisen sekä kilpailukykyisen Euroopan

rakentamisessa. Lissabonin strategiassa todettiin, että tietoon perustuvaan talouteen siirtyminen on paitsi tärkeä keino edistää kasvua, kilpailukykyä ja työllisyyttä, se voi myös parantaa kansalaisten elämänlaatua ja ympäristöä. Lissabonissa pyydettiin Eurooppa-neuvostoa ja komissiota laatimaan välittömästi kattava eEurope-toimintasuunnitelma.

3.5 eEurope 2002 & 2005

eEurope 2002 – toimintasuunnitelman (KOM(2000)330) tavoitteena oli varmistaa, että Lissabonin huippukokouksessa asetetut tavoitteet saavutetaan. Keskeisimmät toimet on ryhmitelty kolmen tavoitteen ympärille: 1) halvemmat ja nopeammat internet-yhteydet ja internetin tietoturva, 2) *investoinnit ihmisiin ja taitoihin* sekä 3) internetin käytön lisääminen. Toimintasuunnitelma tähtäsi vuoteen 2002, johon mennessä kaikki tavoitteet oli tarkoitus saavuttaa. Tavoite 2, investoinnit ihmisiin ja taitoihin, korostaa kaikkien kansalaisten mahdollisuutta osallistua tietotalouteen. Tavoitteet ja toimet keskittyivät kuitenkin suurimmaksi osaksi vammaisten osallistumismahdollisuuksien parantamiseen jättäen huomiotta mm. köyhät, ”IT-lukutaidottomat”, eri ikäryhmät yms. Tämän vuoksi on tärkeää tutustua syrjäytymisen vastaisiin kansallisiin toimintasuunnitelmiin paremman kokonaiskuvan saamiseksi jäsenmaiden tilanteesta syrjäytymisen ja tietoyhteiskunnan välisen problematiikan hallinnassa.

Toimintasuunnitelma eEurope 2005 (KOM(2002)263) on jatkoa eEurope 2002:lle. eEurope 2005 hyväksyttiin kesäkuussa 2002 Sevillan Eurooppa-neuvostossa, ja sen tavoitteena on aiemman toimintasuunnitelman tapaan turvata kaikille Euroopan Unionin kansalaisille mahdollisuus osallistua maailmanlaajuiseen tietoyhteiskuntaan. eEurope 2005:ssä keskipisteessä ovat informaatioteknologian käyttäjät ja sen kaikki toimintalinjat sisältävät toimia, jotka tukevat osallisuutta tietoyhteiskunnassa. Toimintasuunnitelma koostuu neljästä toisiinsa sidoksissa olevasta toimintatavasta: 1) poliittiset toimet ja lainsäädännön uudistaminen, 2) tiedonvaihto parhaista toimintatavoista, 3) edistymisen vertailu sekä 4) noudatetun politiikan kokonaiskoordinointi. Onnistuessaan suunnitelma vaikuttaa merkittävästi kasvuun, tuottavuuteen, työllisyyteen ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen Euroopassa.

3.6 Euroopan sosiaalinen toimintaohjelma

Kesäkuussa 2000, Lissabonin huippukokouksen jälkeen, komissio julkaisi Social Policy Agenda – nimisen ohjelman vuosille 2000-2005 (suom. Sosiaalipoliittinen ohjelma,

KOM(2000)379). Tämän ohjelman mukaan Lissabonin strategian tavoitteiden toteutuminen edellyttää Euroopan sosiaalisen mallin modernisointia, ihmisiin investoimista sekä taistelua sosiaalista syrjäytymistä vastaan.

Komission laatima suunnitelma tunnistaa informaation ohjaaman talouden aiheuttamat muutokset kaikkien eurooppalaisten työ- ja sosiaaliseen elämään ja pohtii tietoyhteiskunnan ongelmia ja mahdollisuuksia. Sosiaalipolitiikka nähdään tuottavuutta lisäävänä tekijänä; esimerkiksi terveydenhuoltoon ja koulutukseen osoitetuilla menoilla on selviä taloudenkin kannalta positiivisia vaikutuksia. Komission mukaan tarkoituksena ei ole harmonisoida EU:n jäsenmaiden sosiaalipolitiikkaa eikä välttämättä edes lisätä sosiaalisektorin rahoitusta, vaan antaa jäsenmaille välineitä suunnata uudelleen julkisia menoja tehokkuuden ja ihmisiin investoimisen lisäämiseksi.

Nizzan huippukokous hyväksyi joulukuussa 2000 Euroopan sosiaalisen toimintaohjelman, joka perustui komission laatimaan sosiaalipoliittiseen ohjelmaan. Huippukokouksessa asetettiin Euroopan Unionille kuusi sosiaalipoliittista tavoitetta:

- 1) Enemmän ja parempia työpaikkoja
- 2) Työympäristön muutosten ennakointi ja hyödyntäminen luomalla uusi tasapaino joustavuuden ja turvallisuuden välille
- 3) *Kaikenlaisen syrjäytymisen ja syrjinnän torjuminen sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi*
- 4) Sosiaalisen suojelun järjestelmien nykyaikaistaminen
- 5) Sukupuolten tasa-arvon edistäminen
- 6) Sosiaalisen ulottuvuuden vahvistaminen laajentumisen yhteydessä ja Euroopan Unionin ulkosuhteissa

Ensimmäisen tavoitteen yksityiskohtaisemmassa käsittelyssä Nizzan huippukokous korosti investointia inhimillisiin voimavaroihin työntekijöiden pätevyyden ja liikkuvuuden edistämiseksi tietoyhteiskuntaan siirryttäessä. Päätökset sosiaalisen syrjäytymisen vastaisten kansallisten toimintasuunnitelmien toteuttamisesta sekä eEurope 2002 – toimintasuunnitelman täytäntöönpanosta liittyvät kolmannen tavoitteen aihepiiriin. Toimintaohjelman ydinsanoma on talous-, sosiaali- ja työllisyyspolitiikan välinen myönteinen vuorovaikutus: ”yhteiskunta, jossa on enemmän sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja vähemmän syrjäytymistä, on tae suorituskkyisestä taloudesta”. Eurooppa laahaa USA:n jäljessä mitä tulee uusien teknologioiden – mm. internetin – käyttöönottoon. Toimintaohjelman mukaan Lissabonin strategian tavoitteita tietoon perustuvasta taloudesta

ei voida saavuttaa ilman niin julkisen kuin yksityisenkin sektorin panostusta kestäväan taloudelliseen kasvuun sekä työllisyyden ja sosiaalisen koheesion lisäämiseen.

4. Strategiasta käytäntöön – kansalliset toimintasuunnitelmat

4.1 EU:n yhteiset tavoitteet syrjäytymistä vastaan

Nizzan huippukokouksessa joulukuussa 2000 määriteltiin Lissabonin strategian periaatteiden mukaisesti EU:n yhteiset tavoitteet (common objectives) köyhyyden vähentämiseksi ja sosiaalisen inklusion lisäämiseksi (SOC(2000)470). Näiden yhteisten tavoitteiden perusteella jäsenmaat laativat kaksivuotiset kansalliset toimintasuunnitelmat köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan. Vuonna 2002 laadittiin myös vuosien 2003-2005 kansallisten toimintasuunnitelmien pohjaksi yhteiset tavoitteet, jotka ovat tarkistettu versio Nizzassa hyväksytystä asiakirjasta (SOC(2002)508). Nizzassa vuonna 2000 määriteltyjä ja sittemmin myös vuonna 2002 lähestulkoon samanlaisina hyväksytyjä yhteisiä tavoitteita oli neljä:

- 1) Edistää osallistumista työelämään sekä voimavarojen, oikeuksien, hyödykkeiden ja palvelujen saatavuutta kaikille ihmisille
  - a. tavoitteina mm. työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen edistäminen, peruspalvelujen tarjoaminen kaikille sekä koulutusmahdollisuuksien parantaminen
- 2) Ehkäistä syrjäytymisvaara
  - a. tavoitteena mm. *tietoyhteiskunnan ja tietotekniikan mahdollisuuksien täysimääräinen hyödyntäminen siten, ettei kukaan jää niistä paitsi*
- 3) Heikoimmassa asemassa olevien auttaminen
  - a. tavoitteina mm. lasten ja vammaisten sosiaalisen syrjäytymisen poistaminen sekä alueellisen syrjäytymisen ehkäiseminen
  - b. vuonna 2002 ryhmään lisättiin myös maahanmuuttajat
- 4) Ottaa mukaan kaikki toimijat
  - a. tavoitteena mm. kaikkien kansallisten, alueellisten ja paikallisten viranomaisten yhteistyön kehittäminen sekä yritysten sosiaalisen vastuun edistäminen

Nizzan huippukokous katsoi köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen olevan monimutkaisia ilmiöitä, minkä vuoksi näiden torjunnan tavoite samoin kuin miesten ja naisten välisen tasa-arvon tavoite on integroitava kaikkiin politiikan eri osa-alueisiin (ns. valtavirtaistamisen periaate). Yhteisissä tavoitteissa korostetaan työllisyyden merkitystä

syrytymisen ehkäisijänä, samoin todetaan talouskasvun ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tukevan toisiaan.

Nizzan huippukokous totesi tietoyhteiskunnan luovan mahdollisuuksia vähentää sosiaalista syrjäytymistä, mutta mainitsee myös nyky-yhteiskunnan uutena sosiaalisen osallisuuden uhkana digitaalisen kahtiajaon. Yhteisissä tavoitteissa peräänkuulutetaan tietoyhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä ehkäiseviä toimenpiteitä sekä erityisen huomion kiinnittämistä vammaisten tarpeisiin.

Vuosien 2003-2005 kansallisten toimintasuunnitelmien pohjana olevat yhteiset tavoitteet hyväksyttiin marraskuussa 2002. Tavoitteista todetaan, että

”Nizzan Eurooppa-neuvoston asettamat tavoitteet ovat osoittautuneet vahvoiksi ja toteuttamiskelpoisiksi. Nyt on tärkeintä saavutetun edistyksen lujittaminen ja sen varaan rakentaminen, jotta voitaisiin tehostaa työtä Lissabonin Eurooppa-neuvoston käynnistämän prosessin edistämiseksi”.

Ainoat yhteisiin tavoitteisiin tehdyt muutokset verrattuna vuoteen 2000 olivatkin vain lisäyksiä ja täydennyksiä: 1) tavoite köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen uhkaamien ihmisten osuuden vähentämisestä merkittävästi vuoteen 2010 mennessä, 2) sukupuolen merkityksen täysi huomioon ottaminen ja 3) maahanmuuton seurauksena usein ilmenevä köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen uhka. Kuitenkin varsinaiset syrjäytymisen vastaiset yhteiset tavoitteet ovat vuosille 2003-2005 samat kuin vuosille 2001-2003 (ks. luettelo edellä). Yhteisissä tavoitteissa todetaan myös jäsenvaltioiden välisten erojen näkyvän erilaisina ratkaisuin ja painopiste-eroina kansallisissa toimintasuunnitelmissa kunkin jäsenvaltion olosuhteiden mukaan.

4.1.1 Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat

Jäsenmaat laativat köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmansa Euroopan Unionin yhteisten tavoitteiden pohjalta ensimmäisen kerran vuonna 2001 ja toiset olivat valmiit heinäkuussa 2003. Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat ovat sekä raportteja toteutetuista politiikoista että suunnitelmia tulevalle toiminnalle. Etenkin toisessa toimintasuunnitelmassa on tarkoitus paitsi suunnitella tulevia toimenpiteitä syrjäytymisen ehkäisemiseksi, myös arvioida edellistä toimintasuunnitelmaa ja sen pohjalta toteutettuja

toimenpiteitä. Kansalliset toimintasuunnitelmat ovat n. 40-100 – sivuisia asiakirjoja, joihin on kirjattu poliittisia tavoitteita, ideologisia linjauksia, konkreettisia toimenpidetavoitteita sekä niin sanottuja hyviä käytäntöjä, joiden on tarkoitus toimia sekä innoituksena että esimerkkinä muille jäsenvaltioille avoimen koordinaation periaatteen mukaisesti. Kansalliset toimintasuunnitelmat eroavat toisistaan niin sisällöllisesti kuin ulkoasunakin puolesta, sillä EU:n yhteisissä tavoitteissa määriteltiin yksityiskohtaisen ohjeistuksen sijaan vain politiikan päälinjaukset, joiden mukaan jäsenvaltiot ovat luoneet omista lähtökohdistaan asianmukaiset toimintasuunnitelmat.

4.2 Informaatioteknologian levinneisyys

TAULUKKO 1

Informaatioteknologian levinneisyys Suomessa, Saksassa, Iso-Britanniassa ja Kreikassa 2000-luvun alussa.

	Suomi	Saksa	Iso-Britannia	Kreikka
Henkilökohtaisia tietokoneita / 100 asukasta v. 2001	42	35	37	8
Kotitietokoneita* käyttävien %-osuus väestöstä v. 2000	37	28	32	11
Koteja, joissa internet-yhteys (%-osuus kaikista kotitalouksista) v. 2001	50	38	49	10
Kouluja**, joissa internet-yhteys (%-osuus kaikista kouluista) v. 2001	99	98	98	59
Internetin käyttäjiä / 100 asukasta v. 2001	43	36,4	40	13,2

Lähde: Information Society Statistics: Data 1996-2001

* Kotitietokoneisiin on tässä laskettu vain pöytätietokoneet, ei kannettavia tietokoneita.

** Tilastossa mukana olevia kouluja ovat vain toisen asteen koulut (secondary schools); yläasteet, lukiot sekä ammattioppilaitokset.

Edellä on todettu vertailussa olevien maiden lähtökohtien erilaisuus mitä tulee informaatioyhteiskuntaan ja informaatioteknologiaan sekä näiden kehitykseen. Taulukkoon 1 on koottu joitakin informaatioteknologian levinneisyyttä kuvaavia lukuja, jotka on tässä tarkoitettu sekä teoreettista keskustelua että kansallisten toimintasuunnitelmien arviointia helpottaviksi konkreettisiksi pohjatiedoiksi. Erityisen kiinnostavaa on se, että Kreikan tilannetta kuvaavat luvut ovat paitsi tässä vertailtavien maiden myös kaikkien nykyisten Euroopan Unionin jäsenmaiden joukossa alhaisimpia jokaisen taulukossa esitellyn muuttujan kohdalla.

4.3 Suomi

4.3.1 Toimintasuunnitelma 2001-2003

Suomen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2001-2003 (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001fi-fi.pdf) antaa hyvin vähän painoarvoa informaatioyhteiskunnalle, mikä vaikuttaa aluksi hämmästyttävältä. Läpi koko toimintasuunnitelman kantavana teemana on työttömyyden ehkäiseminen ja työllisyyden edistäminen, sillä työn katsotaan olevan paras syrjäytymisen ehkäisijä. Tämä on EU:n yhteisesti sovittujen tavoitteiden mukainen linja, jota toki muutkin jäsenvaltiot kansallisissa toimintasuunnitelmissaan korostavat. Suomen toimintasuunnitelmassa ei ole erillistä kappaletta, joka käsitelisi informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen leikkauspistettä vaan aihe käsitellään lyhyesti muun tekstin yhteydessä lähinnä toteavaan sävyyn. Toimintasuunnitelma toteaa moneen kertaan yhteiskunnan olevan muutostilassa, muttei kuitenkaan mainitse informaatio- ja kommunikaatioteknologian roolia tässä muutoksessa.

Toimintasuunnitelmassa todetaan Suomen olevan edelläkävijä mitä tulee informaatioteknologian kehitykseen. Samoin todetaan työmarkkinoilla ja yhteiskunnallisessa kehityksessä mukana pysymisen edellyttävän IT-taitoja, sekä katsotaan informaatioyhteiskunnan luovan haasteita ja potentiaalisesti aiheuttavan syrjäytymistä. Kuitenkaan juuri mitään toimenpide-ehtouksia ei esitetä tämän yhteiskunnan muutostilasta johtuvan syrjäytymisvaaran ehkäisemiseksi vaan ainoiksi maininnoiksi jäävät informaatioteknologian kehityksen suotuisat vaikutukset vammaisten työllistymiseen sekä ”Tietoyhteiskunnan kansalaisvalmiudet” – hanke. Tämä hanke on opetusministeriön koulutusohjelma kansalaisille, joilta informaatioyhteiskunnan vaatimat valmiudet puuttuvat.

Merkillistä Suomen toimintasuunnitelmassa on myös se, että syrjäytymisuhkaa aiheuttavia riskejä yksityiskohtaisesti käsittelevässä kappaleessa ei ole mainittu IT-lukutaidottomuutta (digital illiteracy) tai muitakaan IT-taitojen puutteita, vaikka näiden taitojen puutteen aiheuttama syrjäytymisuhka on toimintasuunnitelman johdannossa todettu. Toisaalta koulutuksesta syrjäytymisen katsotaan olevan kokonaisvaltaista yhteiskunnallista syrjäytymistä edistävä tekijä, mihin myös informaatioteknologiaan liittyvien tietojen ja taitojen puutteen voidaan ajatella sisältyvän.

On muistettava, että yhteisessä raportissaan sosiaalisesta osallisuudesta (ks. kpl 5.3) Euroopan Unionin neuvosto toteaa juuri Pohjoismaiden käyttävän erityisen paljon informaatioteknologian tarjoamia mahdollisuuksia edistää sosiaalista osallisuutta jo ennestään. Tämä voi olla selitys sille, ettei tälle politiikan osa-alueelle ole annettu enempää painoarvoa kansallisessa toimintasuunnitelmassa. (SOC(2001)538).

Syrjäytymisen Suomen ensimmäinen kansallinen toimintasuunnitelma määrittelee moniulotteiseksi käsitteeksi, jolla on niin taloudellisia, sosiaalisia kuin henkilökohtaiseen syrjäytymiseenkin liittyviä ominaisuuksia. *Informaatioyhteiskunnan* todellisuuden perustan katsotaan olevan paitsi teknologinen ja ammatillinen myös teoreettiseen tietoon perustuva. Informaatioyhteiskunnan *esteettömyyden* ulottuvuuksista on huomioitu fyysinen, psyykkinen sekä sosiaalinen osa-alue.

4.3.2 Toimintasuunnitelma 2003-2005

Suomen kansallinen toimintasuunnitelma vuosille 2003-2005 (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_03_fi.pdf) ei juuri eroa aikaisemmasta toimintasuunnitelmasta informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen yhtymäkohtien osalta. Suomen todetaan jälleen olevan edelläkävijä informaatio- ja kommunikaatioteknologian alueella, minkä lisäksi todetaan, että kouluja on teknologisoitu, opettajille on tarjottu IT-koulutusta, informaatioteknologiaa on tehty käyttökelpoisemmaksi vammaisille kansalaisille ja että Suomessa pyritään alueelliseen tasa-arvoon mitä tulee mahdollisuuksiin käyttää informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa. Varsinaisessa aiempaa toimintasuunnitelmaa arvioivassa kappaleessa informaatioyhteiskuntaan liittyvät kysymykset eivät saa osakseen edes mainintaa, mikä ei ole yllättävää ottaen huomioon aiheen käsittelyn niukkuuden ensimmäisessä toimintasuunnitelmassa. Tulevia toimenpiteitä käsittelevässä kappaleessa mainitaan kirjastot, joiden valmiuksia tarjota mm. koulutusta IT-taidoissa pyritään

parantamaan. Tulevan kaksivuotiskauden tärkeimpien toimenpidetavoitteiden joukkoon ei ole mahtunut mitään informaatioyhteiskunnan vaatimuksiin liittyvää, vaan prioriteettina on ensimmäisen toimintasuunnitelman tapaan työllisyys ja työttömyyden vähentäminen.

Ainoa aineiston sisällönerittelyssä havaittu muutos Suomen vuosien 2001-2003 ja 2003-2005 toimintasuunnitelmien välillä löytyy *esteettömyyden* ulottuvuuksista; uudempaan toimintasuunnitelmaan on kirjattu tavoite *taloudellisesta esteettömyydestä*, jota aiemmassa toimintasuunnitelmassa ei ole mainittu.

4.4 Saksa

4.4.1 Toimintasuunnitelma 2001-2003

Saksan ensimmäinen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001de_en.pdf) korostaa Suomen toimintasuunnitelmien tapaan työllisyyden lisäämisen ensisijaisuutta syrjäytymisen vastaisessa taistelussa. Toimintasuunnitelmassa keskitytään akuuteimpiin syrjäytymisvaarassa oleviin ryhmiin ja siinä todetaan myös informaatioyhteiskunnan mahdollisuudet sekä riskit.

Saksan toimintasuunnitelmassa informaatioyhteiskunta on saanut huomattavasti enemmän painoarvoa kuin Suomen toimintasuunnitelmissa; aihetta käsitellään kokonaan sille omistetussa kappaleessa. Siinä todetaan, että informaatioyhteiskunnan on oltava kaikkien saatavilla ja että digitaalisen kuilun uhreja ovat lähinnä vanhukset ja köyhät. Koulutuksen katsotaan olevan avainasemassa kuilun umpeen kuromisessa ja joidenkin syrjäytymisvaarassa oleville ryhmille suunnattujen koulutusohjelmien kerrotaankin olleen käytössä jo ennen vuosien 2001-2003 toimintasuunnitelman laatimista.

Saksan informaatioyhteiskuntaan liittyvät syrjäytymistä ehkäisevät tavoitteet vuosille 2001-2003 olivat tarkkaan määriteltyjä ja kunnianhimoisiakin: kaikkiin kouluihin ja ammatillisiin oppilaitoksiin haluttiin internet-yhteys vuoden 2001 loppuun mennessä, IT-asiantuntijoiden määrää haluttiin lisätä 250000 henkilöllä vuoteen 2005 mennessä samoin kuin haluttiin lisätä naisten aktiivisuutta informaatioteknologian alueella sekä ohjata varoja koulujen IT-kehitykseen. Lisäksi pyrittiin saamaan 1200 kirjastoon internet-yhteys vuoteen 2003 mennessä ja luomaan julkisen sektorin internet-sivustot helppokäyttöisemmiksi vammaisille.

Erityisen merkittävänä Saksan toimintasuunnitelmassa Neuvoston yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta pitää tasa-arvon valtavirtaistamisen huomioonottamista kokonaisuudessaan, myös informaatioyhteiskunnan osa-alueisiin osallistumiseen liittyen. Saksa saa kiitosta mm. naisten osallistumisen edistämisen tavoitteenasettelusta tieto- ja viestintätekniikan alojen koulutuksessa (tavoite naisten osuudeksi 40%). (SOC(2001)538).

Syrjäytymisen määrittelyssä Saksan toimintasuunnitelma ottaa huomioon kaikki analyysissä mukana olevat ulottuvuudet, mutta *informaatioyhteiskunnan* määrittelyssä vain teknologisen ja ammatillisen näkökulman. *Esteettömyys* puolestaan on kattavasti käsitelty; huomiota saavat niin fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset kuin taloudellisetkin näkökohdat.

4.4.2 *Toimintasuunnitelma 2003-2005*

Saksan uusi kansallinen toimintasuunnitelma korostaa ensimmäisen toimintasuunnitelman tavoin työllisyyttä parhaana syrjäytymisen ehkäisijänä siinä missä koulutuksen katsotaan luovan mahdollisuuksia osallistua informaatioyhteiskuntaan (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/nap_03_05_en_fassu ng.pdf). Ensimmäistä toimintasuunnitelmaa arvioivassa kappaleessa informaatioyhteiskuntaan liittyville kysymyksille on oma osionsa loogisena seurauksena ensimmäisen toimintasuunnitelman pyrkimyksille. Arvioinnissa todetaan, että ensimmäisellä kaksivuotiskaudella 2001-2003 on onnistuttu monissa tavoitteissa: koulut on saatu verkkoon ja niin naisten osuus internetin käyttäjinä kuin koko kansan mahdollisuudet käyttää internetiä ovat kasvaneet. Myös julkisen sektorin internet-sivustoja on tehty ja tehdään edelleen helpokäyttöisemmiksi vammaisille.

Tavoitteiksi vuosille 2003-2005 on asetettu mm. koulutuksen lisääminen IT-taitoihin liittyen, sekä internetin käytön lisääminen opetuksessa. Toimintasuunnitelmassa mainitaan useaan otteeseen sukupuolten välinen tasa-arvo informaatioyhteiskunnassa ja edellisessäkin toimintasuunnitelmassa mainittuna tavoitteena on yhä nostaa IT-koulutusaloilla opiskelevien naisten osuus 40 %:iin kaikista opiskelijoista. Toisaalta toimintasuunnitelmassa peräänkuulutetaan myös työn ja perheen yhteensovittamisen helpottamista, mutta tässä yhteydessä ei kuitenkaan mainita esimerkiksi informaatioteknologian luomaa etätönnä mahdollisuutta. Esimerkki toteutetusta hyvästä käytännöstä on mm. informaatioyhteiskuntaan osallistumiseen tähtäävä psyykkisesti

sairaiden koulutusohjelma, jolla on todettu olevan vaikutusta myös ohjelmaan osallistuneiden kokonaisvaltaisempaan hyvinvointiin.

Verrattaessa uudempaa toimintasuunnitelmaa aikaisempaan, on luokittelevassa analyysissä havaittavissa yksi ero näiden välillä: *esteettömyyden* ulottuvuuksia käsiteltäessä huomiota ei enää kiinnitetä informaatioyhteiskunnan taloudelliseen esteettömyyteen. Toisaalta myös vuosien 2001-2003 toimintasuunnitelmassa taloudellisen esteettömyyden lähinnä todettiin edistyneen ilman konkreettisia toimenpide-ehdotuksia sen kehittämiseksi.

4.5 Iso-Britannia

4.5.1 Toimintasuunnitelma 2001-2003

Iso-Britannian kansallisia toimintasuunnitelmia käsiteltäessä on syytä pitää mielessä Skotlannin, Pohjois-Irlannin ja Walesin autonomiset asemat ja tästä johtuva koko Iso-Britanniaa koskevan poliittisen päätöksenteon tietty rajoittuneisuus (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jul/uk_en.pdf). Suomen ja Saksan tapaan myös Iso-Britannian kansallisessa toimintasuunnitelmassa pääpaino on työttömyyden vähentämisellä Nizzassa yhteisesti sovittujen tavoitteiden mukaisesti.

Informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtia käsitellään omassa alakappaleessaan otsikon ”Facilitating participation in employment and access by all to resources, rights, goods and services” (Työmarkkinoille osallistumisen sekä kaikkien kansalaisten resurssien, oikeuksien, tavaroiden ja palveluiden käyttömahdollisuuksien lisääminen) alla. Iso-Britannian toimintasuunnitelma toteaa digitaalisen kuilun olevan olemassa ja pyrkiiikin takaamaan kaikille halukkaille mahdollisuuden käyttää internetiä vuoteen 2005 mennessä. UK online – ohjelma tarjoaa koulutusta ja internetin käyttömahdollisuuksia ihmisten arkipäivän ympäristössä kuten kaupoissa, kouluissa, kirkoissa ja pubeissa. Skotlannissa pyritään saamaan kaikki koulut verkkoon; peruskouluissa oppilaita/tietokone – suhteen tulisi olla peruskoulussa 7,5/1 ja toisella asteella 5/1. Lisäksi Iso-Britannian toimintasuunnitelman mukaan vammaiset pyritään ottamaan huomioon kaikessa yhteiskunnallisessa suunnittelussa, myös informaatioteknologian kehityksessä.

Syrjäytymisen eri osa-alueet on toimintasuunnitelmassa otettu huomioon, mutta *informaatioyhteiskunnan* määritelmä on vahvasti teknologinen. Ainoastaan informaatioteknologian kehityksen sekä sen levittämisen mahdollisimman laajalle

käyttäjäkunnalle katsotaan liittyvän informaatioyhteiskunnan kehitykseen. Samoin informaatioyhteiskunnan *esteettömyyden* osa-alueissa kiinnitetään huomiota lähestulkoon yksinomaan fyysiseen esteettömyyteen, siis laitteiden yhtäläiseen saatavuuteen yms. Toisaalta UK online – ohjelman voidaan ajatella edistävän myös taloudellista esteettömyyttä, minkä vuoksi taulukkoon 3 (ks. kpl. 5.4) on merkitty sulkeisiin myös taloudellinen esteettömyys.

4.5.2 *Toimintasuunnitelma 2003-2005*

Muista tässä tutkimuksessa vertailtavista kansallisista toimintasuunnitelmista poiketen Iso-Britannian uudessa toimintasuunnitelmassa prioriteettina on lapsikäyhyiden poistaminen vuoteen 2020 mennessä. Lisäksi toimintasuunnitelmassa korostetaan edellisen suunnitelman tapaan työllisyyden merkitystä syrjäytymisen ehkäisijänä (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_uk.pdf).

Vuosien 2001-2003 toimintasuunnitelmaa arvioivassa osiossa ei mainita erikseen informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa, mikä ei ole yllättävää aiemman suunnitelman aiheen vähäisen käsittelyn valossa.

Tavoitteena kaksivuotiskaudelle 2003-2005 Iso-Britanniassa on mm. digitaalisen kuilun poistaminen. Tähän tavoitteeseen pyritään lisäämällä kaikkien kansalaisten informaatioteknologian käyttömahdollisuuksia mm. koulutuksen avulla. Monet sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseen pyrkivät ohjelmat käyttävät hyväkseen informaatioteknologiaa; esimerkkeinä on mainittu koululaisten iltapäivätoiminta, vammaisten aikuisten koulutus sekä syrjäseutujen varustaminen internet-pisteillä.

Muutoksia aikaisempaan toimintasuunnitelmaan sisällönerittelyn näkökulmasta on kaksi: *Informaatioyhteiskunnan* määrittely on täydentynyt teoreettisella määritelmällä ja *esteettömyyden* ulottuvuuksien käsittelyyn on otettu mukaan psyykkisen esteettömyyden näkökulma. Informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtia käsitellään kokonaisuudessaan ensimmäistä toimintasuunnitelmaa laajemmin vuosien 2003-2005 toimintasuunnitelmassa.

4.6 Kreikka

4.6.1 Toimintasuunnitelma 2001-2003

Kreikan ensimmäinen kansallinen toimintasuunnitelma on varsin valveutunut informaatioyhteiskunnan luomista mahdollisuuksista sekä sen mukanaan tuomista uhkista (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001el_en.pdf). Tässä tutkimuksessa vertailtavista maista selkeästi eniten viittauksia informaatioyhteiskuntaan on Kreikan toimintasuunnitelmissa, joskin näistä vuosien 2001-2003 toimintasuunnitelma käsittelee aihetta huomattavasti uutta toimintasuunnitelmaa enemmän. Tähän ilmiöön on kiinnittänyt huomiota myös Euroopan Unionin neuvosto yhteisessä raportissaan (ks. kpl 5.3), jossa tieto- ja viestintätekniikoiden leviämässä jälkeen jääneiden maiden todetaan kiinnittävän muita maita enemmän huomiota tietoyhteiskuntaan osallistumisen edistämiseen (SOC(2001)538).

Kreikan ensimmäinen toimintasuunnitelma toteaa informaatioyhteiskunnan kehityksen mahdollisesti aiheuttaman uudenlaisten syrjäytymisen muotojen syntyminen, työnkuvan muuttumisen sekä tämän seurauksena jatkuvan kouluttautumisen välttämättömyyden olevan niin nykypäivän kuin tulevaisuudenkin ilmiöitä Euroopassa. Huomionarvoista ja Suomen, Saksan sekä Iso-Britannian toimintasuunnitelmista poikkeavaa Kreikan toimintasuunnitelmassa on se, että kaksivuotiskaudelle 2001-2003 asetettujen *ensisijaisten* toimintatavoitteiden joukossa informaatioyhteiskunta mainitaan peräti kahdesti: 1) työmarkkinoiden epäkohtien poistamisessa tärkeää katsotaan olevan digitaalisen lukutaidottomuuden vähentäminen ja 2) syrjäytymisvaarassa olevien kansalaisten auttamisessa oleellisina pidetään teknologian kehityksestä johtuvien uudenlaisten syrjäytymisen muotojen kuten informaatioekskluusion sekä digitaalisen lukutaidottomuuden vastaisia toimenpiteitä. Lisäksi toimintasuunnitelmassa todetaan, että teknologian kehitystä tulee hyväksikäyttää kaikilla syrjäytymistä vastaan taistelevilla politiikan alueilla.

Kreikan toimintasuunnitelmassa informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtia käsitellään aiheelle omistetussa erillisessä kappaleessa. Tavoitteita vuosille 2001-2003 on paljon: perus IT-aidot tulee taata kaikille kansalaisille, informaatioyhteiskunnan kehitykseen on suunnattava lisää varoja, koulut pyritään saamaan verkkoon, IT-koulutusta tarjotaan opettajille, syrjäseutujen IT-valmiuksia ja -mahdollisuuksia kehitetään, naisia rohkaistaan osallistumaan IT-koulutusohjelmiin ym.

Toimintasuunnitelmassa maininnan saavat myös kirjastojen ilmaiset informaatio- ja kommunikaatioteknologiaan liittyvät palvelut, vammaisten tarpeet huomioon ottava informaatioteknologian kehitys, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä ainoana tässä tarkasteltavista toimintasuunnitelmista myös koulutuksellinen radio- ja tv-ohjelmatarjonta.

Kreikan toimintasuunnitelma ottaa monipuolisesti huomioon niin syrjäytymisen, informaatioyhteiskunnan kuin informaatioyhteiskunnan esteettömyydenkin eri osa-alueet käsitteiden määrittelyssä sekä politiikan tavoitteenasettelussa. Erityisen huomionarvoinen on Kreikan *teoreettis-kvalitatiivinen informaatioyhteiskunnan määrittely* (minkä vuoksi kyseinen solu on lihavoitu taulukossa 3, ks. kpl. 5.4). Muiden maiden toimintasuunnitelmien vahvasti teknologiapainotteisista määritelmistä poiketen Kreikka toteaa informaatioyhteiskunnan koulutuksellisen haasteen olevan ”*to produce citizens able to learn, to choose what to learn and to know what to study in order to learn*” (tuottaa kansalaisia, jotka kykenevät oppimaan, valitsemaan mitä kannattaa oppia sekä ymmärtämään mitä opiskella oppiakseen).

4.6.2 *Toimintasuunnitelma 2003-2005*

Kreikan uudempi kansallinen toimintasuunnitelma on kokonaisuutena hajanainen ja kysymyksiä herättää ennen kaikkea edellisen toimintasuunnitelman arviointi (http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_2003_greece_en.pdf). Arviointiosiossa ei mainita informaatioyhteiskuntakehitystä lainkaan, mikä on edellisen toimintasuunnitelman kunnianhimoisten suunnitelmien sekä aiheen ansiokkaan käsittelyn valossa merkillistä. Oliko vikaa EU:n yhteisissä Kreikalle liian kunnianhimoisissa tavoitteissa vai Kreikan kyvyssä toteuttaa suunnittelemaansa (mutta toteutettavissa olevaa) poliittista linjaa? Arvioinnin puutteesta on vedettävissä johtopäätös Kreikan epäonnistumisesta joko tavoitteissaan tai arvioinnissaan.

Uudessa toimintasuunnitelmassa informaatioyhteiskuntaan liittyen todetaan digitaalisen kuilun olemassaolo, sekä sen poistamiseen liittyvät neljä keskeistä toimintatavoitetta: naisten ja vammaisten osallisuuden lisääminen, informaatioteknologian käytön lisääminen koulutuksessa sekä varojen ohjaaminen syrjäseuduille informaatioteknologian saatavuuden lisäämiseksi.

Sosiaalisen syrjäytymisen vastaisia toimenpiteitä käsittelevässä yhteenvedossa toimintasuunnitelma ei kuitenkaan edellä mainituista toimintatavoitteista huolimatta muista syrjäseutujen, psyykkisesti vammaisten, naisten tai vanhusten kohtaamia

informaatioyhteiskunnan kehitykseen liittyviä haasteita eikä myöskään mainitse ensimmäisen ja toisen asteen oppilaita tai ylipäänsä lapsia ja nuoria. Juuri tämä aiheuttaa tunteen toimintasuunnitelman hajanaisuudesta ja epäjohtonmukaisuudesta. Toisaalta vanhusten osalta on muistettava, että Kreikan tuotantorakenteesta (paljon maataloutta ja pieniä perheyriytyksiä) johtuen vanhuksilla ei ole välitöntä tarvetta omaksua uusinta informaatioteknologiaa vaan tämä haaste koskettaa lähinnä nuoria, tulevaisuuden työntekijöitä.

Vuosien 2003-2005 toimintasuunnitelman sisällönerittelyn tulokset ovat yhtä muutosta lukuunottamatta samat aikaisempaan toimintasuunnitelmaan verrattuna. Kunnioitettavaa informaatioyhteiskunnan teoreettis-kvalitatiivista määrittelyä ei ole enää havaittavissa vaan uudessa toimintasuunnitelmassaan Kreikka on lähentynyt muiden vertailussa mukana olevien maiden omaksumaa teknologista sekä ammatillista näkökulmaa.

5. Toimintasuunnitelmien eroja ja yhtäläisyyksiä

5.1 *Aineiston analyysin luonne*

Tässä tutkimuksessa toteutetaan laadullista vertailua nojautuen ensisijaisesti kansallisiin köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisiin toimintasuunnitelmiin ja niiden sisällön analysointiin. Alasuutaria (1999) mukailten voidaan sanoa aineiston olevan siinä mielessä ihanteellinen, että se on olemassa tästä tutkimuksesta riippumatta ja sen ”koostumus” on näin ollen tutkimuksen tekijästä riippumaton. Kvalitatiivinen tutkimus ei ole kuitenkaan samalla tavalla sidottu yksiselitteisesti rajattuun aineistoon kuin kvantitatiivinen tutkimus (Mäkelä 1990). Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa voidaan ajatella myös muun muassa EU:n yhteisten toimintasuunnitelmien sekä eri asiakirjojen ja komission tiedonantojen olevan osa aineistoa.

Eri maiden väliset yhtäläisyydet ja erot informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtien poliittisessa huomioimisessa ovat erityisen mielenkiinnon kohteena tässä tutkimuksessa. Mäkelän (1990) mukaan erojen etsiminen kannattaa jo senkin takia, että sen jälkeen samanlaisuus on rikkaammin jäsentynyttä. Erilaisuuksien hakemisella ei tässä pyritä kunkin toimintasuunnitelman tyhjentävään kuvaamiseen, vaan tutkittavan kohteen ja sille sukua olevien ilmiöiden jäsentyneeseen vertailemiseen.

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkimuksessa käytetään *teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä* (Tuomi & Sarajärvi 2002). Tässä menetelmässä tutkimuksen alussa esitelty teoriaosio toimii apuna analyysin etenemisessä, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava vaan tavoitteena on uusien ajatusurien aukominen. Tämä ajatus konkretisoituu tässä tutkimuksessa esimerkiksi uusien informaatioyhteiskunnan kehitykseen ja siihen liittyviin politiikkoihin perustuvien regiimien kehittämissä sekä eurooppalaisten hyvinvointivaltiomallien ja informaatioyhteiskuntaregiimien yhteyksien etsinnässä. Aineiston analyysivaiheessa on aluksi edetty aineistolähtöisesti eritellen sisältöä kvantitatiivisesti, mutta loppuvaiheessa ohjaavaksi ajatukseksi on tuotu alkuperäiset teorian näkökulmat sisällönanalyysin keinoin. Analyysin voidaan siis ajatella olevan kaksiosainen; aineistolähtöinen ja teoriaohjaava. Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoitus on luoda sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä.

5.2 Toimintasuunnitelmien käsitteellisen luokittelun perusteet

Kansallisia toimintasuunnitelmia vertailevassa analyysissä on lähdetty liikkeelle tämän tutkimuksen kappaleessa 2 esitetyistä syrjäytymiseen, informaatioyhteiskuntaan sekä esteettömyyteen liittyvistä teorioista. *Syrjäytymisen* käsitteen esiintymistä ja sen ulottuvuuksia arvioitaessa on pyritty ottamaan huomioon kaikki sen osa-alueet eikä käsittelemään ainoastaan informaatioyhteiskuntaan osallistumiseen liittyviä kysymyksiä. On melko luonnollista, että sosiaalisen syrjäytymisen vastaisissa toimintasuunnitelmissa käsitellään sekä taloudellista että sosiaalista syrjäytymistä, mutta tämän tutkimuksen kannalta yksi kiinnostavimmista osa-alueista on myös henkilökohtaiseen syrjäytymiseen liittyvä problematiikka. Analyysin näkökulma syrjäytymiseen kokonaisuudessaan perustuu näin ollen näkemykseen syrjäytymisestä moniulotteisena ilmiönä, mutta informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtien kannalta erityisen kiinnostavia kysymyksiä ovat henkilökohtainen syrjäytyminen ja yhteisöön kuulumisen vaillinaisuus.

Kansallisissa toimintasuunnitelmissa ei käydä teoreettista keskustelua siitä, kuinka kukin jäsenvaltio määrittelee *informaatioyhteiskunnan* ja sen luonteen. Informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtia etsittäessä on kuitenkin tärkeää yrittää tulkita, millaiseksi jäsenvaltiot määrittelevät informaatioyhteiskunnan luonteen ja kaiken kaikkiaan sen, mistä informaatioyhteiskunnassa ja sen haasteissa on kyse. Ei ole yhdentekevää, pyritäänkö yhteiskunnassa vain levittämään informaatioteknologiaa mahdollisimman suurelle käyttäjäkunnalle vai onko tarkoituksena luoda *tietoyhteiskunta*, jossa jokainen osaa tulkita, valikoida ja käyttää ympärillä olevaa informaatiota itselleen relevantilla tavalla.

Esteettömyys on käsitteenä kaikkeen sosiaalipolitiikkaan oleellisesti kuuluva tavoite. Esteettömyyteen liittyy mm. osallisuuden problematiikka ja tätä kautta lukematon joukko mm. tulonsiirtoihin, koulutukseen, asumiseen ja terveydenhuoltoon kytköksissä olevia poliittisia päätöksiä. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa kansallisia toimintasuunnitelmia analysoitaessa keskitytään vain julkilausuttuihin esteettömyyden tavoitteisiin informaatioyhteiskuntaan osallistumisen näkökulmasta. On selvää, että täysipainoinen informaatioyhteiskunnan kaikkiin osa-alueisiin osallistuminen edellyttäne esimerkiksi mahdollisuutta terveyspalveluihin ja asuntoon, mutta näin perustavaa laatua oleviin ja koko yhteiskunnan tilaa luotaaviin kysymyksiin ei tässä tutkimuksessa informaatioyhteiskunnan esteettömyydestä puhuttaessa perehdytä.

5.3 *Yhteiset raportit sosiaalisesta osallisuudesta*

5.3.1 *Vuoden 2001 raportti*

Joulukuussa 2001 Euroopan Unionin neuvosto julkaisi yhdessä komission kanssa ensimmäisen syrjäytymisen vastaisia kansallisia toimintasuunnitelmia arvioivan yhteisen raportin, joka hyväksyttiin vielä samana vuonna Laekenin Eurooppa-neuvostossa. Raportin ensimmäisessä osassa käydään läpi kansallisia toimintasuunnitelmia poliittisten teemojen mukaan siten, että kullakin Nizzan Eurooppa-neuvostossa määritellyllä yhteisellä tavoitteella on raportissa oma lukunsa. Raportti on katsaus siihen, kuinka tavoitteiden määrittelyssä on yleisellä tasolla onnistuttu EU:n jäsenmaissa. Tarkoituksena ei ole arvoida eri jäsenmaissa käytössä olevien järjestelmien tehokkuutta, vaan analysoida lähestymistapoja, joita jäsenvaltiot ovat noudattaneet toimintasuunnitelmissaan.

Sen toisessa osassa käydään tarkemmin läpi yksittäisten jäsenmaiden toimintasuunnitelmia pitäytyen johdonmukaisesti viidessä otsikossa kunkin jäsenvaltion kohdalla: 1) tärkeimmät haasteet ja suuntaukset, 2) strateginen lähestymistapa ja päätavoitteet, 3) merkittävimmät toimet ja neljä yhteistä tavoitetta, 4) tasa-arvon valtavirtaistaminen ja 5) Euroopan sosiaalirahaston merkitys köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnassa. Jokaisen jäsenvaltion toimintasuunnitelmaa arvioivan raportin sisällön sama rakenne helpottaa jäsenmaiden strategioiden vertailua. Yhteisen raportin joitakin huomioita tietoyhteiskunnan ja sen osallistumismahdollisuuksien kehittämisestä mainittiin tämän tutkimuksen kappaleessa 4 kansallisten toimintasuunnitelmien käsittelyn yhteydessä.

Yhteisen raportin ensimmäisessä osassa tietoyhteiskuntaan osallistumisen edistämistä käsitellään aiheelle omistetussa kappaleessa otsikon ”Syrjäytymisvaaran ehkäiseminen” alla. Kappaleen alussa todetaan Pohjoismaissa käytettävän muita jäsenvaltioita enemmän laajalle levinneen informaatio- ja kommunikaatioteknologian mahdollistamia mahdollisuuksia edistää sosiaalista osallistumista. Tämän vuoksi kansallisissa toimintasuunnitelmissa tietoyhteiskuntaan osallistumisen edistäminen on saanut eniten huomiota niissä maissa, joissa informaatioteknologian leviäminen on jäänyt muista jäsenmaista jälkeen.

Tietoyhteiskuntaan osallistumisen edistäminen on jaoteltu yhdeksään eri osa-alueeseen, jotka on koottu taulukkoon 2. Kunkin osa-alueen jälkeen talulukkoon on nimetty se tässä tutkimuksessa mukana oleva maa tai ne maat, joiden on raportissa mainittu

kiinnittävän Eurooppa-neuvoston mukaan riittävästi huomiota kyseiseen osa-alueeseen. (SOC(2001)538).

TAULUKKO 2

Tietoyhteiskuntaan osallistumisen edistäminen vuonna 2001 yhteisen raportin mukaan

	jäsenvaltio/jäsenvaltiot
strateginen taso	---
koulutus	---
sähköiset palvelut	Suomi
teknologian kehittäminen paikallisten yhteisöjen hyväksi	---
tietoisuus tekniikan mahdollisuuksista	Saksa
tietotekniset perustaidot	Suomi
tietotekniikan saatavuus	Kreikka, Iso-Britannia
naisten osallisuus	Saksa
vammaisten osallisuus	Suomi, Saksa, Kreikka

5.3.2 Vuoden 2003 raportti

Joulukuussa 2003 valmistunut komission laatima raportti syrjäytymisen vastaisista kansallisista toimintasuunnitelmista on rakenteeltaan lähes samanlainen vuoden 2001 raportin kanssa. Raportti on tarkoitettu hyväksyä kevään 2004 Eurooppa-neuvostossa. Sen ensimmäisessä osassa käsitellään jäsenvaltioiden toimintasuunnitelmia yleisesti ja toisessa osassa jokaista jäsenvaltiota erikseen. Yleisesti ottaen neuvosto katsoo uusien kansallisten toimintasuunnitelmien käsittelevän informaatioyhteiskuntaan liittyviä kysymyksiä varsin suppeasti keskittyen yksittäisiin projekteihin ja ohjelmiin laajojen strategioiden sijaan. Laaja näkemys informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohdista löytyy vain muutamasta toimintasuunnitelmasta (mm. Kreikka) siinä missä useimmat jäsenvaltiot ovat priorisoineet muita syrjäytymisen osa-alueita toimintasuunnitelmissaan. On kuitenkin muistettava, että joissakin jäsenvaltioissa (esimerkiksi Suomessa) on jonkinlainen erillinen informaatioyhteiskuntastrategia, johon syrjäytymisen vastaisissa

toimintasuunnitelmissa vain viitataan niitä yksityiskohtaisesti kuvailematta. Tämä luonnollisesti vaikeuttaa eri maiden toimintasuunnitelmien sekä Lissabonin strategiassa painotettua hyvien käytäntöjen vertailua.

Raportin toisessa osassa jokainen toimintasuunnitelma on käsitelty vuoden 2001 raportista poikkeavan kaavan mukaan; toimintasuunnitelmista esitellään 1) jäsenvaltion taloudellinen ja yleinen yhteiskunnallinen tilanne, 2) edistymisen arviointi, 3) strateginen lähestymistapa 4) päätavoitteet 5) sukupuolinäkökulma ja 6) nykyiset ja tulevat haasteet. Suomen, Saksan ja Iso-Britannian toimintasuunnitelmia käsitellessään neuvosto ei juuri mainitse informaatioyhteiskunnan kehitykseen liittyviä kysymyksiä. Neuvosto pitäytyy toimintasuunnitelmien esittelyssä ja referoinnissa eikä juurikaan arvioi niitä kriittisesti varsinkaan mitä tulee informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen yhtymäkohtiin. Ainoastaan Kreikan osalta raportti toteaa digitaalisen kuilun kaventamisen kuuluvan tärkeimpiin tulevaisuuden haasteisiin. (KOM(2003)773).

5.4 Toimintasuunnitelmien vertailu

Taulukoihin 3 ja 4 on koottu vertailussa mukana olevien maiden kansallisista toimintasuunnitelmista poimitut tulkinnat niissä esiintyvistä käsitteellisistä määritelmistä sekä poliittisista tavoitteista. *Syrjäytyminen* – sarakkeeseen on merkitty sekä toimintasuunnitelmissa julkilausutut määritelmät syrjäytymisen luonteesta että syrjäytymisen vastaisen politiikan tavoitteet. Huomiota on näin ollen kiinnitetty siihen, katsotaanko syrjäytymisen olevan sekä taloudellinen, sosiaalinen että henkilökohtainen ilmiö vai vain jotakin näistä sekä siihen, mitkä osa-alueet on otettu huomioon politiikan tavoitteiden määrittelyssä.

Informaatioyhteiskunta – kohdassa esitellään tulkinnat jäsenmaiden informaatioyhteiskunnanäkemyksestä; ovatko toimintasuunnitelmissa esitetyt tulkinnat kvantitatiivisia, puutteellisia ja yksipuolisia vai kvalitatiivisesti suuntautuneita, teoreettiseen tiedon omaksumiseen perustuvia ja tietoyhteiskuntaan tähtäviä. *Informaatioyhteiskunnan esteettömyyttä* edistäviä tavoitteita on puolestaan etsitty pikkutarkasti pitäytyen ainoastaan julkilausutuissa esteettömyyden tavoitteissa. Tämä rajaus on tehty, jotta toimintasuunnitelmista löydetyt eroavaisuudet olisivat mahdollisimman vähän riippuvaisia tehdyistä tulkinnoista. Näin ollen esimerkiksi kaikille yhtäläisten koulutusmahdollisuuksien tarjoamisen ei tässä esteettömyyden luokittelussa katsota vielä takaavan informaatioyhteiskunnan psyykkistä esteettömyyttä, vaikka se

luonnollisesti jo luku- ja kirjoitustaidon ym. perustaitojen oppimisen kautta sitä edistääkin. Samoin taloudellisella esteettömyydellä ei tässä tarkoiteta lukuisia erilaisia sosiaalisia tulonsiirtoja, vaan ainoastaan konkreettista taloudellista esteettömyyttä informaatioteknologiaan perustuvan yhteiskunnan toimintaan osallistumiselle (esimerkiksi maksuttomat julkiset internet-yhteydet yms).

TAULUKKO 3

Kansalliset toimintasuunnitelmat 2001-2003

	Suomi	Saksa	Iso-Britannia	Kreikka
SYRJÄYTYMINEN				
taloudellinen	x	x	x	x
sosiaalinen	x	x	x	x
henkilökohtainen	x	x	x	x
INFORMAATIOYHTEISKUNTA				
teknologinen	x	x	x	x
taloudellinen				
ammattillinen	x	x		x
tilallinen				
kulttuurinen				
teoreettinen	x			x
ESTEETTÖMYYS				
fyysinen	x	x	x	x
psykkinen	x	x		x
sosiaalinen	(x)	x		x
taloudellinen		x	(x)	x

TAULUKKO 4

Kansalliset toimintasuunnitelmat 2003-2005

	Suomi	Saksa	Iso-Britannia	Kreikka
SYRJÄYTYMINEN				
taloudellinen	x	x	x	x
sosiaalinen	x	x	x	x
henkilökohtainen	x	x	x	x
INFORMAATIOYHTEISKUNTA				
teknologinen	x	x	x	x
taloudellinen				
ammattillinen	(x)	x		x
tilallinen				
kulttuurinen				
teoreettinen	x		x	
ESTEETTÖMYYS				
fyysinen	x	x	x	x
psykykinen	x	x	x	x
sosiaalinen	x	x		x
taloudellinen	x		(x)	x

5.4.1 Syrjäytyminen

Kansallisten toimintasuunnitelmien tavoitteiden ja käsitteenmäärittelyiden pohjalta tehdyn sisällönerittelyn perusteella näyttää siltä, että sekä Suomella, Saksalla, Iso-Britannialla että Kreikalla on täysin yhtenevät näkemykset sekä syrjäytymisen luonteesta että tarvittavista yleisluontoisista tavoitteista syrjäytymisen vastaisessa politiikassa. Niin taloudellista, sosiaalista kuin henkilökohtaistakin syrjäytymistä pidetään nyky-yhteiskunnassa ilmenevinä ongelmina ja niitä vastaan halutaan toimia kansallisen sosiaalipolitiikan kehittämisen avulla kaikissa kansallisissa toimintasuunnitelmissa. Näin tarkasteltuna toimintasuunnitelmat antavat tukea ainakin sille Tourainen (1991, 7-13. Sit. Abrahamson 1991, 147-148) teorian osalle, jonka mukaan yhteiskunnasta on poistumassa vertikaalinen up-down – luokkajako tai ainakin tämän jaon poistamiseen voidaan tulkita pyrittävän eurooppalaisissa syrjäytymisen vastaisissa politiikoissa.

Suomen, Saksan, Iso-Britannian sekä Kreikan tavoitteet näyttäisivät tämän analyysin valossa siis olevan hyvin lähellä toisiaan syrjäytymisen vastaisessa politiikassa, vaikka kyseiset maat edustavat eri hyvinvointivaltioregiimejä. Toimintasuunnitelmat saavat kuitenkin toisen ilmeen, kun niitä tarkastellaan hieman eri näkökulmasta. Neljäs Nizzan huippukokouksessa määritellyistä yhteisistä tavoitteista sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa politiikassa oli kaikkien toimijoiden ottaminen mukaan syrjäytymisen vastaisen politiikan toteuttamiseen (ks. kpl. 4.1). Sosiaalipoliittisen ajattelun erot tulevatkin näkyviin jäsenvaltioiden nimetessä kansallisten strategioiden toteuttamisen ja toteutumisen kannalta oleellisia *toimijoita* syrjäytymisen vastaisessa politiikassa. Taulukossa 5 esitellään kaikki toimintasuunnitelmissa mainitut toimijat jäsenmaittain. On kiinnostavaa huomata, kuinka selkeästi neljä eri hyvinvointivaltioregiimiä – pohjoismainen, korporatistinen, liberaali sekä etelä-eurooppalainen – tulevat esiin toimijoista puhuttaessa huolimatta toimintasuunnitelmissa julkilausuttujen tavoitteiden samankaltaisuudesta.

TAULUKKO 5

Toimijat kansallisissa toimintasuunnitelmissa 2001-2003 ja 2003-2005

	Suomi	Saksa	Iso-Britannia	Kreikka
valtio	x	x	x	x
kunnat	x	x	x	x
yksityinen sektori	x	x	x	
3.sektori/NGO:t	x	x	x	x
kirkko	x	x		x
ay-liike	x	x		
tutkimuslaitokset	x			
perhe				x
vapaaehtoiset/hyväntekeväisyys		x	x	x
syrjäytyneet	(x)	x	x	

Pohjoismaisen regiimin edustajana Suomi peräänkuuluttaa paitsi valtion myös kolmannen sektorin sekä yritysten vastuuta syrjäytymisen vastaisessa politiikassa

jättäen regiimilleen tyypilliseen tapaan kokonaan mainitsematta hyväntekeväisyyden sekä perheet. Suomi mainitsee työttömien olevan mukana toimintasuunnitelman toteutuksessa, mutta koska työttömien ja syrjäytyneiden väliin ei voida laittaa yhtäläisyysmerkkiä, on taulukon 5 merkintä ”syrjäytyneet” Suomen kohdalla merkitty sulkeiden sisään. Mielenkiintoinen yksityiskohta Suomen luettelemissa toimijoissa ovat tutkimuslaitokset, joita muut vertailussa mukana olevat maat eivät mainitse. Olisi kummallista mikäli muut maat eivät käyttäisi erilaisten tutkimuslaitosten tuottamaa informaatiota sosiaali- ym. politiikan menestyksekkään toteutuksen edesauttamiseksi eikä siitä varmastikaan ole kyse. On vaikea sanoa, miksi muut kuin Suomi eivät mainitse tutkimuslaitoksia toimintasuunnitelman toteuttajina. Yksi mahdollinen selitys on, että tutkimuslaitokset käsitetään muihin toimijakategorioihin kuten valtioon tai yksityiseen sektoriin sisältyviksi.

Suomen ja Saksan strategioissa toimijat ovat varsin samankaltaiset, mutta Saksaa kohti *korporatistista* regiimiä vetää maininta hyväntekeväisyyssektorista toimijana sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa politiikassa. *Liberaali* Iso-Britannia ei yllätä peräänkuuluttaessaan sekä vapaaehtoissektorin että syrjäytyneiden itsensä vastuuta eikä myöskään jättäessään ay-liikkeen pois toimintasuunnitelmastaan. Iso-Britannia kiinnittää kuitenkin huomiota jättäessään nelikon ainoana myös kirkon toimijapiirin ulkopuolelle. *Etelä-eurooppalaista* regiimiä edustava Kreikka on puolestaan ainoa, joka jättää toimintasuunnitelmassaan yritykset yhteiskuntavastuun ulkopuolelle. Kreikka erottuu muista myös korostaessaan perheiden yhteiskuntavastuuta, mikä sopii kuvaan etelä-eurooppalaisesta familialismin perinteestä. Perheiden roolin korostamisen kansallisessa strategiassa voidaan tulkita jopa kertovan tietystä poliittisesta haluttomuudesta kehittää sosiaaliturvajärjestelmää kohti keski-eurooppalaista mallia (pohjoismaisesta universalismista puhumattakaan) ja näin ollen parantaa kaikkien kansalaisten elintasoja ja sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksia perhe- tai sosiaalisesta taustasta riippumatta.

5.4.2 *Informaatioyhteiskunta*

Kaikissa analysoiduissa toimintasuunnitelmissa keskityttiin informaatioyhteiskunnan määrittelyssä enimmäkseen *teknologiseen* näkökulmaan. Tämä oli yhteistä jokaisen vertailussa mukana olevan maan toimintasuunnitelmille sekä vuosina 2001-2003 että 2003-2005. Tietokoneiden, internet-yhteyksien sekä muiden teknologisten innovaatioiden levittämistä yhä suuremman yleisön käyttöön pidettiin informaatioyhteiskunnan kehityksen kannalta oleellisimpana tulevaisuuden haasteena kaikissa toimintasuunnitelmissa. Lisäksi

yhteistä oli informaatioyhteiskunnan luonteen määrittely juuri teknologian kautta; informaatioyhteiskunnan suurimpina haasteina pidettiin teknologisia innovaatioita ja niiden saamista yleiseen käyttöön.

Tilallista, kulttuurista tai talouteen perustuvaa informaatioyhteiskunnan määritelmää ei löytynyt yhdestäkään toimintasuunnitelmasta. Sen sijaan työmarkkinoiden kautta (ammattillisesti) informaatioyhteiskunnan määrittelevät kaikki muut vertailussa olevat maat paitsi Iso-Britannia. *Ammatilliseksi* informaatioyhteiskunnan määritelmäksi on tulkittu maininnat työmarkkinarakenteen muuttumisesta, työntekijöihin kohdistuvista lisääntyneistä vaatimuksista, IT-ammattien lisääntymisestä sekä jatkuvan opiskelun ja ammattitaidon kehittämisen välttämättömyydestä teknologian kehityksestä johtuen.

Kvalitatiivisesti eli teoreettiseen tietoon nojautuen informaatioyhteiskunnan määrittelevät vuosien 2001-2003 toimintasuunnitelmissa Suomi sekä Kreikka – Kreikka erityisen ansiokkaasti – ja vuosien 2003-2005 toimintasuunnitelmissa Suomi sekä Iso-Britannia. Tällaiseksi määritelmäksi on tulkittu maininnat ei vain informaatioteknologian tekniikkaan perustuvan käyttötaidon tärkeydestä vaan ennen kaikkea julkilausutut tavoitteet pyrkiä *tietoyhteiskuntaan*, jonka osa-alueisiin kaikki voivat osallistua ja jossa jokainen osaa paitsi hankkia itselleen informaatiota myös reflektoida ja käyttää sitä tehokkaalla tavalla. Pyrkimys informaatioyhteiskunnan kautta tietoyhteiskuntaan voidaan käsittää politiikkana, jossa halutaan estää yksilöiden joutuminen yhteiskunnan keskiöstä sen reunoille tai jääminen sen reunoille jo elämän varhaisessa vaiheessa. Kuilua yhteiskunnan keskiön ja reunojen välillä Touraine kutsuu in-out - jaoksi (1991, 7-13. Sit. Abrahamson 1991, 147-148).

5.4.3 Esteettömyys

Esteettömyyden eri ulottuvuuksien huomioimisessa (tai julkituomisessa) tapahtui enemmän muutoksia eri maiden välillä kuin syrjäytymisen tai informaatioyhteiskunnan määrittelyissä verrattaessa aikaisempia toimintasuunnitelmia uudempiin. Ainoastaan Kreikan toimintasuunnitelmissa esteettömyyden osa-alueiden sisällön erittelyn tulokset säilyivät samoina siirryttäessä aiemmasta toimintasuunnitelmasta uudempaan.

Informaatioyhteiskunnan fyysinen esteettömyys huomioitiin kaikissa analysoiduissa toimintasuunnitelmissa. Erityistä huomiota kiinnitettiin vammaisten osallistumismahdollisuuksiin – kuten EU:n yhteisissä tavoitteissa vuonna 2000 toivottiin – sekä alueelliseen tasa-arvoon informaatioteknologian saatavuudessa. Vain Iso-Britannian

toimintasuunnitelmista puuttui viittauksia psyykkiseen sekä sosiaaliseen esteettömyyteen. Sosiaalisen esteettömyyden (mm. syrjinnän puuttumisen) vähäisen huomioon voidaan ajatella olevan erikoista ja erityisen haitallista juuri Iso-Britannian tapauksessa maan suurten etnisten vähemmistöjen vuoksi.

5.4.4 *Informaatioyhteiskuntaregiimit*

Toisin kuin vertailtavien maiden käsitykset sosiaalipolitiikasta toimijoiden tasolla informaatioyhteiskuntakäsitykset eivät myötäile niiden edustamia hyvinvointivaltioregiimejä. Tietoyhteiskuntalinjausten voidaan ajatella muodostavan oman regiimistönsä, jossa esimerkiksi aivan erilaisia hyvinvointivaltiomalleja edustavat Suomi ja Kreikka kuuluvat samaan regiimiin.

Suomen ja Kreikan edustamaa informaatioyhteiskuntaregiimiä voidaan niiden informaatioyhteiskuntakäsityksen sekä esteettömyyden määrittelyjen perusteella kutsua *kvalitatiivis-universalistiseksi* regiimiksi. Ne ovat sekä määritelleet informaatioyhteiskunnan laadullisesti että pitävät sitä vain välivaiheena matkalla kohti tietoyhteiskuntaa. Tämän lisäksi ne pitävät olleellisen tärkeänä informaatioteknologian universaaleja, kaikille kansalaisille esteettömiä käyttömahdollisuuksia ulottuen fyysisestä esteettömyydestä kompetenssiin sekä yleisiin käyttömahdollisuuksiin henkilökohtaisista taloudellisista tai sosiaalisista edellytyksistä riippumatta.

Saksa tavoittelee toimintasuunnitelmissaan Suomen ja Kreikan tavoin informaatioteknologian käyttömahdollisuuksien täydellistä esteettömyyttä kaikille kansalaisille. Saksa poikkeaa kuitenkin edellisistä määritellään informaatioyhteiskunnan luonteen lähinnä teknologisesti vailla laadullisia ominaisuuksia. Tämän vuoksi Saksan edustama informaatioyhteiskuntaregiimiä voidaankin kutsua *kvantitatiivis-universalistikseksi* regiimiksi.

Iso-Britannian informaatioyhteiskuntakäsitys on mielenkiintoinen tarkastelun kohde hienoisen epäjohdonmukaisuutensa johdosta. Toimintasuunnitelmissaan Iso-Britannia määrittelee informaatioyhteiskunnan teoreettis-kvalitatiivisesti pyrkien näin ollen tietoisesti tulevaisuudessa tietoyhteiskuntaan eli tietämisen yhteiskuntaan, jossa kaikki kansalaiset osaavat käyttää hyväkseen ympärillä olevaa informaatiota ja jalostaa sitä tiedoksi. Tämä tavoite on kuitenkin ristiriidassa Iso-Britannian esteettömyyden määritelmän kanssa; taloudellista esteettömyyttä on käsitelty varsin puutteellisesti ja sosiaalinen esteettömyys jää täysin huomiotta. Mikäli tavoitteena on tietoyhteiskunta, ei

informaatioyhteiskuntaan liittyvien osallistumismahdollisuuksien taloudellisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia voidaan sivuuttaa. Iso-Britannian informaatioyhteiskuntaregiimi myötäilee liberaalia hyvinvointivaltiomallia, minkä vuoksi sitä voidaan kutsua *kvalitatiivis-liberalistiseksi* regiimiksi.

6. Tulkintoja ja tulevaisuudennäkymiä

6.1 *Aineiston analysoinnin ongelmallisuus*

Toimintasuunnitelmien analysoinnissa vedenpitävien tulkintojen tekeminen on vaikeaa. Tämän vuoksi taulukoissa 3 ja 4 osa aineiston luokittelua kuvaavista merkinnöistä on sijoitettu sulkeiden sisälle ja toisaalta samasta syystä vertailtujen maiden painotukset saattavat näyttää taulukossa liian samankaltaisilta.

Toimintasuunnitelmien sisällönerittelyssä vaikeaa on erityisesti informaatioyhteiskunnan esteettömyyden määrittely. On tulkinnanvaraista kuinka halutaan ymmärtää esimerkiksi Iso-Britannian vuosien 2003-2005 toimintasuunnitelmassa oleva lause ”...*the UK Government is committed to ensuring that disabled people can participate in all areas of life*” (Iso-Britannian hallitus on sitoutunut varmistamaan, että vammaiset ihmiset voivat osallistua kaikkiin elämän osa-alueisiin). Kyseinen ”all areas of life” – kaikki elämän osa-alueet – on tavoitteena äärimmäisen epämääräinen ja voidaan näin ollen käsittää kattamaan myös tavoitteet taata vammaisille mahdollisuudet osallistua informaatioyhteiskuntaan, kuten tässä tutkimuksessa on tehty.

Suomi ilmoittaa vuosien 2001-2003 kansallisessa toimintasuunnitelmassaan tavoitteekseen tietoyhteiskunnan kansalaisvalmiuksien kehittämisen. Muun muassa maahanmuuttajat ilmoitetaan yhdeksi ryhmäksi, joilta informaatioyhteiskunnan vaatimat valmiudet usein puuttuvat ja joiden kouluttamiseen näin ollen tullaan erityisesti panostamaan. Tämän on aineiston analyysissä tulkittu edistävän sosiaalista esteettömyyttä, siis muun muassa informaatioyhteiskuntaan osallistumiseen liittyvien ennakkoluuloisten asenteiden vähentämistä. Toimintasuunnitelmassa ei kuitenkaan suoranaisesti tässä yhteydessä puhuta syrjinnän tai ennakkoluulojen vähentämisestä, minkä vuoksi aineistoa voisi tulkita toisinkin kuin tässä on tehty.

Taloudellisen esteettömyyden tavoitteet Iso-Britannian molemmissa toimintasuunnitelmissa ovat vaikeasti tulkittavissa. Ensimmäisessä toimintasuunnitelmassa mainitaan UK online – ohjelma, jossa ilmaisia ”informaatioteknologiakeskuksia” (jotka tarjoavat muun muassa mahdollisuuksia käyttää tietokonetta sekä ohjausta siihen) perustetaan mm. pubeihin, kirkkoihin, ja kirjastoihin. Ohjelma on tässä tutkimuksessa tulkittu pyrkimykseksi informaatioyhteiskunnan taloudelliseen esteettömyyteen, mutta mikäli taloudellinen esteettömyys halutaan rajata suppeammin käsittämään jokaisen kansalaisen henkilökohtaiset taloudelliset mahdollisuudet hankkia itselleen informaatio- ja

kommunikaatioteknologiaan liittyviä laitteita ja käyttää niitä, ei tällaista tulkintaa voida tehdä.

Vielä edellistä hankalampi tulkintaongelma taloudellisen esteettömyyden alueella löytyy Iso-Britannian uudesta kansallisesta toimintasuunnitelmasta. Toimintasuunnitelmassa todetaan informaatio- ja kommunikaatioteknologian laskeneiden hintojen vaikuttaneen monen ihmisen elämään mullistavasti. Heti tämän toteamuksen jälkeen kerrotaan Iso-Britannian sitoutuneisuudesta ”...to reducing the digital divide through...improving IT skills and access” (kaventaa digitaalista kuilua...parantamalla IT-taitoja ja informaatioteknologian käyttömahdollisuuksia). Tarkoitetaanko tällä kenties joitakin poliittisia pyrkimyksiä laskea teknologisten innovaatioiden hintaa ja sitä kautta parantaa teknologian käyttömahdollisuuksia kansalaisten keskuudessa, vai ovatko kyseessä jotkin muut toimenpiteet käyttömahdollisuuksien lisäämiseksi? Toimintasuunnitelman kyseinen kappale on tässä tietyin varauksin tulkittu tarkoittamaan pyrkimystä taloudelliseen esteettömyyteen vaikka on selvää, että tulkinta voi myös olla virheellinen.

Syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat sekä niiden pohjalta laaditut ja Eurooppa-neuvoston hyväksymät yhteiset raportit samoin kuin osaltaan koko avoimen koordinaation menetelmä ovat pohjoismaisen hyvinvointivaltioregiimin näkökulmasta katsottuna kyseenalaisia tutkimuslähteitä tai politiikan suunnannäyttäjiä. Avoimen koordinaation menetelmä syrjäytymisen vastaisessa politiikassa perustuu muun muassa niin sanottujen kansallisten ”hyvien käytäntöjen” vertailuun ja niistä oppimiseen. Juho Saari (2002, 295) on huomauttanut koko tämän ajattelumallin perustuvan keskieuropallaiseen ansioperustaiseen sosiaalipoliittiseen ajatteluun. Saaren mukaan pohjoismainen universaali hyvinvointivaltiomalli on jo itsessään hyvä käytäntö, eikä sosiaalista tasa-arvoa tai yhtäläisiä osallistumismahdollisuuksia voida taata yksittäisillä projekteilla (hyvillä käytännöillä) ilman toimivaa ja kaikille yhtäläiset oikeudet ja toimintamahdollisuudet takaavaa sosiaalipoliittista mallia.

6.2 Informaatioyhteiskunnasta tietoyhteiskuntaan – laiminlyötyä politiikkaa

Suomen toimintasuunnitelmista tuskin voidaan vetää sitä johtopäätöstä, että Suomi laiminlyö informaatioyhteiskuntaan liittyviä haasteita eikä ota lainkaan huomioon informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen yhtymäkohtiin liittyvää problematiikkaa huolimatta aiheen vähäisestä käsittelystä näissä asiakirjoissa. On erikoista, että Suomen toimintasuunnitelmat sivuuttavat informaatioyhteiskuntaan ja syrjäytymiseen liittyvät

kysymykset erittäin vähäisin maininnoin, mutta kritiikissä on otettava huomioon Suomen erityislaatuinen asema Euroopassa ja jopa koko maailmassa informaatio- ja kommunikaatioteknologian käytön ja kehityksen kärkimaana (ks. taulukko 1).

On kuitenkin muistettava sosiaalisen syrjäytymisen ajallinen ja paikallinen luonne, mikä saattaa toisaalta entisestään vahvistaa informaatioyhteiskunnan potentiaalia syrjäyttäjänä juuri suomalaisessa yhteiskunnassa. Koska suomalainen yhteiskunta on teknologisessa mielessä pitkälle kehittynyt, toimii yhteiskunta usein ja yhä kasvavassa määrin teknologian ehdoilla. Kansalainen, joka tällaisessa yhteiskunnassa jää teknologisen kehityksen ulkopuolelle, on huomattavasti suuremmissa syrjäytymisvaarassa kuin jonkin toisen teknologisesti vähemmän kehittyneen maan yhtä heikot informaatioyhteiskuntavalmiudet hallitseva kansalainen. Informaatioteknologian näkeminen vain mahdollisuuksina ilman haasteita ja ongelmia voi edesauttaa niin sanotun IT-eliitin määrittelemän yhteiskunnan syntymistä, jossa kehityksen rattailta pudonneiden on entistä vaikeampi päästä myöhemmin mukaan osallisiksi kaikista yhteiskunnan osaluista. Informaatioyhteiskunnan kehityksessä pitkällä olevien maiden kuten Suomen osalta tulevaisuuden haasteita ei ole vielä ratkaistu, vaan ne ovat luonteeltaan erilaisia – ehkä vaikeammin havaittavia – kuin esimerkiksi teknologian vähäisen levinneisyyden kanssa kamppailevien maiden haasteet.

Saksan toimintasuunnitelmissa on huomionarvoista informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen yhtymäkohtien saama painoarvo. Suomen toimintasuunnitelman tapaan prioriteetteina ovat työllisyys ja koulutus, mutta informaatioyhteiskunta potentiaalisena syrjäyttäjänä on saanut suhteellisen paljon huomiota verrattuna Suomen toimintasuunnitelmaan huolimatta vähäisistä eroista informaatioteknologian levinneisyydessä ja käytössä (ks. taulukko 1). Saksan toimintasuunnitelmissa tavoitteet ovat konkreettisia lukuja, minkä vuoksi suunnitelmien toteutumista on helpompi seurata kuin esimerkiksi Suomen toimintasuunnitelmien varsin yleisluontoisten tavoitteenasetteluiden toteutumista. Toisaalta Saksan harjoittama lukuihin ja prosentiosuuksiin sitoutuminen voi aiheuttaa myös laadullisia ongelmia; tärkeää tasa-arvoisessa informaatioyhteiskunnassa ei voi olla esimerkiksi vain naisten korkea prosentuaalinen osuus IT-alan työntekijöistä vaan huomiota on kiinnitettävä myös naisten tekemien IT-alan töiden laatuun. Saksan toimintasuunnitelmat ovat kaikessa määrätietoisuudessaan vaikuttavia mutta mikäli informaatioyhteiskunnan on tarkoitus olla vain välietappi kohti tietoyhteiskuntaa, ei pelkkä teknologian määrä voi korvata missään

vaiheessa pyrkimystä teoreettiseen tietoon pohjautuvaa ja kvalitatiivisesti määriteltyä kaikille kansalaisille avointa tietoyhteiskuntaa.

Iso-Britannian kansalliset toimintasuunnitelmat ovat poikkeuksia muista siinä mielessä, että niissä esitetty UK online-ohjelma on toimijalähtöinen ohjelma esimerkiksi valtion taholta määriteltyjen ja ohjattujen koulutusohjelmien sijaan. UK online-ohjelman toimintaperiaate on tuoda informaatioyhteiskunta ja sen toimintamahdollisuudet mahdollisimman lähelle kansalaisia ja näin madaltaa kynnystä käyttää sen tarjoamia mahdollisuuksia. Toisaalta voidaan kuitenkin kysyä, kuinka motivoituneita yhteiskunnasta syrjäytyneet, esimerkiksi kodittomat kansalaiset ovat lähtemään tutustumaan informaatioteknologian mahdollisuuksiin tällaisen toimijalähtöisen ohjelman periaatteiden mukaisesti. Juuri tästä voidaan ajatella olevan kyse kritisoitaessa avoimen koordinaation periaatteeseen nojaavaa ajatusta hyvien käytäntöjen esittelystä ja vaihdosta jäsenvaltioiden kesken. Ilman kattavaa ja universaalia sosiaaliturvajärjestelmää – jonka mm. Juho Saari (2002) katsoo siis olevan hyvä käytäntö itsessään – yksittäiset UK online:n kaltaiset projektit ja ohjelmat ovat riittämättömiä turvaamaan yhtäläiset osallistumismahdollisuudet informaatio- tai tietoyhteiskunnassa.

Vaikka Iso-Britannian uudemmassa toimintasuunnitelmassa ilmaistaankin pyrkimys poistaa yhteiskunnassa vallitseva digitaalinen kuilu, ei ilmiön monipuolisuutta ole lainkaan otettu huomioon. Avainsanoina toimintasuunnitelmissa ovat koulutus ja käyttömahdollisuuksien tarjoaminen, mutta esimerkiksi köyhyys informaatioyhteiskunnasta syrjäyttävänä tekijänä samoin kuin sukupuoli- ja ikääntyvien näkökulmat jäävät täysin vaille huomiota. Kuten Eurooppa-neuvosto toteaa yhteisessä raportissaan joulukuussa 2003, on Iso-Britanniassa tapahtunut edistystä absoluuttisen köyhyyden vähentämisessä siinä missä suhteellisen köyhyyden vähentämisessä on onnistuttu heikommin. Yhtäläiset toimintamahdollisuudet puutteellisesti kaikille kansalaisille tarjoavassa informaatioyhteiskunnassa on köyhyyden näkökulmasta kyse juuri suhteellisesta köyhyydestä; informaatioteknologian käyttömahdollisuuksien puute ei varmasti sinänsä aiheuta välitöntä hengenvaaraa kenellekään, mutta kuitenkin vaaran kärsiä suhteellisesta köyhyydestä vailla mahdollisuutta elää yhteiskunnan vaatimien standardien mukaista elämää.

Kreikalla on edessään suurimpia työmaita Euroopassa informaatioyhteiskunnan kehitykseen liittyen (ks. taulukko 1). Toimintasuunnitelmissaan Kreikka ottaa kiitettävällä tavalla huomioon informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohdat huolimatta tietyistä epäjohdonmukaisuuksista ja ehkä liiankin

kunnianhimoisista tavoitteista vain muutaman vuoden aikavälille. Mielenkiintoista on se, ettei toimintasuunnitelmassa informaatioyhteiskunnan haasteita pohdittaessa käsitellä lainkaan kreikan kielen asettamia haasteita esimerkiksi internetin käyttömahdollisuuksille. Kreikan kielen erikoislaatuisuuden vuoksi syrjäytymisvaarassa voidaan ajatella olevan ainakin kaksi ryhmää: kreikan kieltä taitamattomat maahanmuuttajat sekä englannin kieltä taitamattomat kreikkalaiset internetin laajempaa hyödyntämistä ajatellen.

Kreikan toimintasuunnitelmia informaatioyhteiskunnan näkökulmasta voidaan pitää onnistuneina strategioina, mikäli ne nähdään pitkän aikavälin suunnitelmina tai ideologis-poliittisina tavoitteenasetteluina. Mikäli ne taas mielletään todellisiksi toimintasuunnitelmiksi tuleville kaksivuotiskausille, voidaan niitä kritisoida liian kunnianhimoisista tavoitteista resurssit ja ajan rajallisuus huomioon ottaen. Kreikka panostaa voimakkaasti sosiaaliturvajärjestelmänsä kehitykseen, mikä on oleellista myös informaatioyhteiskunnan kehityksen kannalta samoista syistä kuin Iso-Britanniinkin osalta.

Kaiken kaikkiaan Suomen, Saksan, Iso-Britannian sekä Kreikan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaiset kansalliset toimintasuunnitelmat käsittelevät hyvin vähän informaatioyhteiskunnan haasteiden yhteyksiä sosiaaliseen syrjäytymiseen. Lisäksi aiheen käsittelytapa on tulosten valossa varsin yhteneväinen; toimintasuunnitelmissa kiinnitetään huomiota suurin piirtein samoihin informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen yhtymäkohtiin liittyviin osa-alueisiin. Laajin katsantokanta aiheeseen löytyy Kreikan ensimmäisestä toimintasuunnitelmasta, mutta jo seuraavassa toimintasuunnitelmassa linja on yhteneväisempi muiden vertailussa mukana olevien maiden kanssa.

Kansalliset toimintasuunnitelmat myötäilevät hyvinvointivaltioregiimejä mitä tulee käsitykseen sosiaalisesta syrjäytymisestä ja näin ollen myös sosiaalipolitiikasta. Sisällönanalyyseissä vertailtujen maiden erot tulevatkin aluksi lähes täysin yhteneväiseltä vaikuttavan linjan tarkemman analyysin jälkeen parhaiten esiin sekä hyvinvointivaltiomallien että löydettävissä olevien hyvinvointivaltiomalleista riippumattomien informaatioyhteiskuntaregiimien valossa. Suomen ja Kreikan edustama kvalitatiivis-universalistinen, Saksan edustama kvantitatiivis-universalistinen sekä Iso-Britannian edustama kvalitatiivis-liberalistinen informaatioyhteiskuntaregiimi konkretisoivat jäsenvaltioiden eroja informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohdissa.

Kaiken kaikkiaan on toki ilahduttavaa, että jokaisessa toimintasuunnitelmassa sentään mainitaan niin informaatioyhteiskunnan mahdollisuudet ehkäistä syrjäytymistä

kuin potentiaaliset uhkatkin, mutta varsinkin Suomen toimintasuunnitelmissa aihe jää lähestulkoon toteamisen tasolle. Toisaalta on ymmärrettävää, että syrjäytymisen vastaisissa toimintasuunnitelmissa keskitytään työllisyyteen, erilaisiin sosiaalisiin tulonsiirtoihin, koulutukseen ja terveydenhuoltoon, mutta toisaalta juuri informaatio- ja viestintäteknologian hyödyntämisen osaamiseen liittyvät yhteiskunnalliset kahtiajaot voivat syntyä erityisen salakavalasti niiden poliittisesti ”toissijaisen” aseman vuoksi.

6.3 Informaatioyhteiskunnan tulevaisuus Euroopassa

Informaatioteknologian levinneisyys on kasvanut Euroopassa huomattavasti viime vuosina myös EU:n lisättyä panostustaan digitaalisen kuilun kaventamiseksi. On mielenkiintoista verrata 1990-luvun lopun tilannetta vuoden 2001 tilanteeseen, siis tilanteeseen vuosi Lissabonin strategian luomisen jälkeen. Vertailu on hankalaa tilastojen puutteellisuuden ja niiden saatavuusongelmien vuoksi, mutta joitakin vertailuja voidaan kuitenkin tehdä näinkin pian Lissabonin huippukokouksen jälkeen.

Taulukkoon 6 on koottu taulukkoa 1 mukailleen joitakin informaatioteknologian levinneisyyttä kuvaavia muuttujia. Informaatioteknologian levinneisyys on kasvanut huomattavasti vuosien 1999-2001 aikana kaikissa tässä tutkimuksessa vertailuissa maissa. Henkilökohtaisten tietokoneiden määrän kasvu ei ole kuitenkaan yhtä huimaa kuin internetin käyttäjien sekä internet-yhteydessä olevien kotitalouksien määrän kasvu. Erityisen huomionarvoista on esimerkiksi internetin käyttäjämäärän kaksinkertaistuminen Saksassa ja Iso-Britanniassa siirryttäessä vuodesta 1999 vuoteen 2001 sekä internet-yhteydessä olevien kotitalouksien osuuden huomattava kasvu vain puolentoista vuoden aikana sekä Suomessa, Saksassa että Iso-Britanniassa.

Kreikassa on tapahtunut prosentuaalisesti yhtä suurta kasvua informaatioteknologian levinneisyydessä vuosien 1999 ja 2001 välillä kuin muissakin maissa. Internetiä käyttävien osuus koko väestöstä samoin kuin internet-yhteydessä olevien kotitalouksien määrä on lähes kaksinkertaistunut. Kehityksen suunta on näin ollen oikea, mutta verrattaessa Kreikkaa muihin jäsenmaihiin, voidaan sen todeta olevan niitä auttamattomasti jäljessä. Kreikka kiinnittää paljon huomiota informaatioyhteiskunnan kehitykseen sekä informaatioyhteiskunnan ja sosiaalisen syrjäytymisen yhtymäkohtiin kansallisissa toimintasuunnitelmissaan, mutta sillä on vielä paljon tehtävää ennen kuin se saa kehityksessä kiinni informaatioteknologian suhteen edellä olevat jäsenvaltiot.

TAULUKKO 6

Informaatioteknologian levinneisyys Suomessa, Saksassa, Iso-Britanniassa ja Kreikassa ennen Lissabonin strategiaa ja sen jälkeen.

	Suomi	Saksa	Iso-Britannia	Kreikka
Henkilökohtaisia tietokoneita / 100 asukasta 1999/2001	36 / 42	30 / 35	30 / 37	6 / 8
Internetin käyttäjiä / 100 asukasta 1999/2001	32,3 / 43	17,5 / 36,4	21 / 40	7,1 / 13,2
Kotitalouksia, joissa internet-yhteys (%-osuus kaikista kotitalouksista) kevät 2000/ syksy 2001	28 / 50	14 / 38	24 / 49	6 / 10

Lähde: Information Society Statistics: Data 1996-2001

6.4 *Yhteisötason sosiaalipolitiikan merkitys*

Sosiaalipolitiikkaan ja sosiaaliseen syrjäytymiseen Euroopan Unionissa viime vuosina kiinnitetty huomio on ainutlaatuista yhteisön historiassa. Kuitenkin on vielä pitkä matka federalistiseen Eurooppaan, jossa sosiaalipoliittiset päätökset tehdään yksinomaan yhteisötasolla ja hienosäätö paikallisella tasolla. Tällä hetkellä laajentuvan EU:n haasteet huomioon ottaen ja muistaen EU:n sekä nykyisten että tulevien jäsenvaltioiden sosiaalipoliittisten rakenteiden ja järjestelmien erilaisuuden on vaikeaa kuvitella Euroopan Unionin jäsenmaiden luovuttavan sosiaalipoliittista päätösvaltaa kansalliselta tasolta yksinomaan yhteisötasolle.

Yhteisötason sosiaalipolitiikka perustuu yhä enimmäkseen työpoliittisiin kysymyksiin, kuten työvoiman vapaaseen liikkuvuuteen ja työntekijöiden sosiaali- ja eläketurvaan. EU:n näkyvä sosiaalipoliittinen toiminta on enimmäkseen niin sanottua informaatio-ohjausta eli yhteysverkostoihin, kokemusten vaihtoon, suosituksiin ja julistuksiin perustuvaa politiikkaa. Vaikka sosiaalipolitiikan täydellisistä

harmonisointipyrkimyksistä onkin mm. EU:n jäsenmaiden sosiaaliturvamallien perustavanlaatuisen erojen vuoksi ainakin toistaiseksi luovuttu, voidaan EU:lla ajatella olevan enemmän sosiaalipoliittista valtaa kuin miltä aluksi saattaa näyttää. (Pakaslahti 2002).

Euroopan Unionin ”näkyttömään” sosiaalipoliittiseen valtaan liittyy esimerkiksi se, että yhteisötason päätöksenteko on vahvistunut etenkin rahapoliittisessa päätöksenteossa. Koska sosiaalipoliittiset päätökset tehdään yleensä aina taloudellisten paineiden alla, voidaan EU:lla ajatella olevan huomattavastikin perustamissopimukseen kirjoittamatonta sosiaalipoliittista valtaa. Samoin pääoman, palveluiden, työvoiman ja tavaroiden vapaalla liikkuvuudella on vaikutusta sosiaalipoliittiseen toimintaympäristöön. (Pakaslahti 2002). Jotta nämä neljä vapautta voidaan todella taata Euroopan Unionissa ja silti säilyttää toimivat sosiaalipoliittiset rakenteet, on näiden rakenteiden oltava ainakin jossakin määrin yhdenmukaiset jäsenvaltioiden välillä. Tämä koskee erityisesti työelämän kysymyksiä ja työntekijöiden oikeuksia. Suuria haasteita tämän yhdenmukaisuuden toteutumiselle tuonee kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan valtion liittyminen Euroopan Unioniin vuonna 2004.

Vaikka Euroopan Unionin oikeudellinen toimivalta sosiaalipoliittisissa kysymyksissä onkin varsin vajavainen, ei yhteisötasolla käytävän sosiaalipoliittisen keskustelun voida ajatella olevan yhdentekevää. Mitä enemmän yhteisötasolla puhutaan sosiaalisesta syrjäytymisestä ja sosiaalipolitiikasta ylipäätään, sitä enemmän on tilaa sosiaalipoliittisille linjauksille sekä toimenpiteille myös kansallisella tasolla. Jos yhteisötasolla ei oteta huomioon esimerkiksi talous- ja sosiaalipolitiikan tasapainon merkitystä kasvun ja hyvinvoinnin lisääjänä, ollaan kansallisella tasolla sosiaaliturvan ja -politiikan suhteen alistetussa asemassa (Välimäki 2002).

6.5 Ajatuksia tulevaisuudesta

Vuoden 2004 keväällä Euroopan Unioniin liittyy kymmenen uutta jäsenvaltiota. Vuoteen 2010 mennessä, mikä on Lissabonin strategiassa asetettujen tavoitteiden toteuttamisen aikaraja, Euroopan Unioniin tulee liittymään vielä lisää Keski- ja Itä-Euroopan (KIE) maita. Tämän tutkimuksen tulokset ovat tuloksia Lissabonin strategian alkutaipaleelta vain muutama vuosi strategian luomisen jälkeen. Euroopan Unionin tilanne informaatioyhteiskunnan kehityksen, köyhyyden ja syrjäytymisen kannalta tulee muuttumaan radikaalisti Keski- ja Itä-Euroopan maiden liittyessä siihen. Jatkossa olisi

mielenkiintoista tutkia Lissabonin strategian edistymistä informaatioyhteiskunnan ja syrjäytymisen yhtymäkohtien näkökulmasta ensin kymmenen uuden jäsenvaltion liittyttyä Euroopan Unioniin ja sen jälkeen vuonna 2010 tai 2011 eli Lissabonin strategiassa astettujen tavoitteiden toteuttamisen aikarajan umpeutumisen jälkeen. Jatkotutkimuksiin vertailussa mukana olevien jäsenmaiden kokoonpanoa tulisi pohtia uudelleen silloisen EU:n sekä kokoonpanon että poliittisen, sosiaalisen ja taloudellisen tilanteen mukaan; tutkimukseen tulisi ehdottomasti sisällyttää joitakin KIE-maita niiden muodostaessa tulevaisuuden EU:ssa mahdollisesti jopa määrällisen enemmistön jäsenmaiden joukossa. Vuoden 2010 jälkeen olisi myös mielenkiintoista tutkia eurooppalaisen informaatioyhteiskunnan tilaa; elävätkö eurooppalaiset tulevallakin vuosikymmenellä informaatioyhteiskunnan välitilassa vai onko sosiaalisesti oikeudenmukainen tietoyhteiskunta tuolloin jo todellisuutta.

LÄHTEET

Tärkeimmät kotisivut

Komission asiakirjat:

<http://www.europa.eu.int/prelex/apcnet.cfm?CL=fi>

Lissabonin strategian asiakirjat:

http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.html

Eurooppa-neuvosto: puheenjohtajan päätelmät

<http://ue.eu.int/fi/info/eurocouncil/>

Komission asiakirjat

KOM(1993)700: Valkoinen kirja kasvusta, kilpailukyvyistä ja työllisyydestä: haasteet ja tiet 2000-luvulle. Bryssel 5.12.1993.

KOM(2000)154: Strategiset tavoitteet vuosina 2000-2005. ”Uuden Euroopan hahmotteleminen”. Bryssel 9.2.2000.

KOM(2000)79: Tavoitteena osallisuutta edistävä Eurooppa. Bryssel 1.3.2000.

KOM(2000)330: eEurope 2002. Tietoyhteiskunta kaikille. Bryssel 14.6.2000.

KOM(2000)379: Social Policy Agenda. Bryssel 28.6.2000.

KOM(2002)263: eEurope 2005. Tietoyhteiskunta kaikille. Toimintasuunnitelma Euroopan komissiolta Sevillassa 21.-22.6.2002 pidettävälle Eurooppa-neuvoston kokoukselle. Bryssel 28.5.2002.

KOM(2003)773: Joint Report on Social Inclusion: summarizing the results of the examination of the National Action Plans for Social Inclusion (2003-2005). Bryssel 12.12.2003.

Muut asiakirjat

- Extracts from presidency conclusions on the Lisbon strategy by theme. European Councils:
Lisbon to Brussels (October 2003).
- European Employment Strategy. Introduction [online]. [viitattu 15.3.2003] Saatavilla
www-muodossa:
<URL:http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_strategy/index_en.htm>.
- SOC(2000)470: Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunta: tavoitteiden määrittely.
[online] [viitattu 17.11.2003] Saatavilla www-muodossa:
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/approb_fi.pdf
- SOC(2002)508: Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunta: yhteiset tavoitteet
kansallisten toimintasuunnitelmien toista kierrosta varten – hyväksyminen.
[online] [viitattu 17.11.2003] Saatavilla www-muodossa:
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/counciltext_fi.pdf
- SOC(2001)538: Yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta: Osa 1. Euroopan Unioni ja
tiivistelmä.
- SOC(2001) 538: Yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta: Osa 2. Jäsenvaltiot.
Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma.
Suomi. [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla www-muodossa:
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001fi_fi.pdf
- National Action Plan against Poverty and Social Exclusion for 2003-2005. Finland.
[online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla www-muodossa:
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_03_fi.pdf
- National Action Plan to Combat Poverty and Social Exclusion. Federal Republic of
Germany. [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla www-muodossa:
http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001de_en.pdf

- Strategies to Enhance Social Integration. National Action Plan against Poverty and Social Exclusion 2003-2005. (**Saksa**). [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/nap_03_05_en_fassung.pdf](http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/nap_03_05_en_fassung.pdf)
- United Kingdom National Action Plan on Social Inclusion 2001-2003. [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jul/uk_en.pdf](http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jul/uk_en.pdf)
- United Kingdom National Action Plan on Social Inclusion 2003-2005. [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_uk.pdf](http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_uk.pdf)
- National Action Plan for Social Inclusion 2001-2003. (**Kreikka**). [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001el_en.pdf](http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl2001el_en.pdf)
- National Action Plan for Social Inclusion 2003-2005. (**Kreikka**). [online]. [viitattu 2.10.2003]. Saatavilla [www-muodossa: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_2003_greece_en.pdf](http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/jun/napincl_2003_greece_en.pdf)
- Social Exclusion. Commission Takes First Step Towards Eu Poverty Strategy [online]. [viitattu 18.2.2003]. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/oct/i01_1395_en.html>](http://europa.eu.int/comm/employment_social/news/2001/oct/i01_1395_en.html).
- Euroopan Yhteisöt. 1997. Eurooppalainen tietoyhteiskunta – kaikkien yhteiskunta. Korkean tason asiantuntijaryhmän politiikkaa käsittelevä loppukertomus. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto. Sivut: 15-16, 53-54.
- Social Europe. Towards a Europe of solidarity: Combating social exclusion. Supplement 4/93. Commission of the European Communities. Directorate-general for employment industrial relations and social affairs. Office for Official Publications of the European Communities. Luxembourg 1994. Sivut 7-11.
- Precidency conclusions. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000.

Kirjallisuus

- Abrahamson, Peter. 1998. Combating Poverty and Social Exclusion in Europe. Teoksessa Beck, Wolfgang & van der Maesen, Laurent & Walker, Adam (toim.). 1998. The Social Quality of Europe. The Policy Press, University of Bristol, U.K. Sivu 148.
- Alasuutari, Pertti. 1999. Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere. Sivu 84.
- Anttiroiko, Ari-Veikko. 2000. Kuntien tehtävät ja toimintatavat tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Savolainen, Reijo & Vuorensyrjä, Matti (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Gaudeamus Kirja, Helsinki. Sivut 159, 162.
- Aro, Jari. 2000. Tietoteknologinen kehitys ja yhteiskunnallinen muutos. Teoksessa Savolainen, Reijo & Vuorensyrjä, Matti (toim.) Tieto ja tietoyhteiskunta. Gaudeamus Kirja, Helsinki. Sivut 139-142.
- Browning, Gary & Halcli, Abigail & Webster, Frank (toim.). 2000. Understanding Contemporary Society. Theories of the Present. Sage Publications, Cromwell Press: Trowbridge, U.K. Sivu 352.
- Daly, Mary. 2001. Globalization and the Bismarckian Welfare States. Teoksessa Sykes, Roger & Palier, Bruno & Prior, Pauline (toim.). Globalization and European Welfare States. Challenges and Change. Palgrave, New York. Sivut 79-82.
- Esping-Andersen, Gösta. 1990. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Polity Press, Cambridge. Sivut 26-29, 58-67.
- Ginsburg, Norman. 2001. Globalization and the Liberal Welfare States. Teoksessa Sykes, Roger & Palier, Bruno & Prior, Pauline (toim.) Globalization and European Welfare States. Challenges and Change. Palgrave, New York. Sivut 173-174, 177.
- Guillén, Ana & Álvarez, Santiago. 2001. Globalization and the Southern Welfare States. Teoksessa Sykes, Roger & Palier, Bruno & Prior, Pauline (toim.). Globalization and European Welfare States. Challenges and Change. Palgrave, New York. Sivut 103-109.
- Hellsten, Sirkku. 1998. Informaatioyhteiskunta, tieto ja demokratia. Teoksessa Seppänen, Rauno (toim.). Tietoyhteiskunnan harha. Kustannusosakeyhtiö Puijo, Kuopio. Sivut 30-32, 41-43.

- Information Society Statistics: Data 1996-2001/European Commission. Office for Official Publications of the European Communities: Luxembourg, 2002.
- Kajaste, Ilkka. 2002. Euroopan sosiaalinen malli ja talous- ja rahaliitto. Teoksessa Saari, Juho (toim.). 2002. Euroopan sosiaalinen malli. Sosiaalipoliittinen näkökulma Euroopan integraatioon. Gummerus, Saarijärvi. Sivut 155-162.
- Kasvio, Antti. 2002. Tietoyhteiskunta ja yhteiskunnalliset jaot. Teoksessa Piirainen, Timo & Saari, Juho (toim.). Yhteiskunnalliset jaot. 1990-luvun perintö? Gaudeamus, Helsinki. Sivut 99-104.
- Kosonen, Pekka. 1995. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot. Tammer-Paino Oy, Tampere. Sivut 23-24, 61.
- Kosonen, Pekka. 2001. Globalization and the Nordic Welfare States. Teoksessa Sykes, Roger & Palier, Bruno & Prior, Pauline (toim.) Globalization and European Welfare States. Challenges and Change. Palgrave, New York. Sivut 153-156.
- Kuopus, Jorma. 1998. Toimiiko demokratia tietoyhteiskunnassa? Teoksessa Seppänen, Rauno (toim.). Tietoyhteiskunnan harha. Kustannusosakeyhtiö Puijo, Kuopio. Sivu 58.
- Laitinen-Kuikka, Sini. 2003. Euroopan Unioni ja sosiaalipoliittikka. Teoksessa Haapala, Johanna (toim.) Sosiaalinen politiikka. (WSOY) WS Bookwell Oy, Juva. Sivut 269-291.
- Margolis, Michael & Resnick, David. 2000. Politics as Usual. The Cyberspace "Revolution". Sage Publications, USA. Sivut 213-214.
- Marshall, T.H. & Bottomore, Tom. 1992. Citizenship and Social Class. Pluto Press, London. Sivut 8, 45.
- Mäkelä, Klaus. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Painokaari Oy, Helsinki. Sivut 45-46.
- O'Cinnéide, Séamus. 1995. Social Exclusion in Europe: National and European Responses. Julkaisussa: Themes from Finland, Themes 2/1995. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki 1995. Sivut 5-8, 15.
- Pakaslahti, Johannes. 2002. Euroopan sosiaalisen mallin historia, nykyhetki ja tulevaisuus. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Euroopan sosiaalinen malli. Sosiaalipoliittinen näkökulma euroopan integraatioon. Gummerus, Saarijärvi. Sivut 49-65.
- Peltola, Jari. 2003. "Aktiivisen verkkokansalaisen" retorisesta tuottamisesta. Tiedotustutkimus 3. Sivut 54-62.

- Pyöriä, Pasi. 2003. Eriarvoinen tietoyhteiskunta. Teoksessa Melin, Harri & Nikula, Jouko (toim.). Yhteiskunnallinen muutos. Gummerus, Jyväskylä. Sivu 203.
- Rauhala-Hayes, Marjo & Topo, Päivi & Salminen, Anna-Liisa. 1998. Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa. Sitra 172. Helsinki. Sivut 13-25.
- Saari, Juho. 2002. Avoimen koordinaation menetelmän soveltaminen köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastaisessa politiikassa. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Euroopan sosiaalinen malli. Sosiaalipoliittinen näkökulma Euroopan integraatioon. Gummerus, Saarijärvi. Sivu 295.
- Saraceno, Chiara. 1998. The Importance of the Concept of Social Exclusion. Teoksessa Beck, Wolfgang & van der Maesen Laurent & Walker, Alan (toim.). 1998. The Social Quality of Europe. The Policy Press, University of Bristol, U.K. Sivut 178-182.
- Seppänen, Rauno. 1998. Tietoyhteiskunta – ihminen kateissa. Teoksessa Seppänen, Rauno (toim.). Tietoyhteiskunnan harha. Kustannusosakeyhtiö Puijo, Kuopio. Sivu 7.
- Szyszczyk, Erika. 2001. The New Paradigm for Social Policy: A Virtuous Circle? *Common Market Law Review* 38/2001. Sivut 1125-1170.
- Tapper, Helena. 1998. Tietoyhteiskunta ja kansalainen. Teoksessa Seppänen, Rauno (toim.). Tietoyhteiskunnan harha. Kustannusosakeyhtiö Puijo, Kuopio. Sivut 14-15, 27.
- Tapscott, Don. 1995. *The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence*. McGraw-Hill, USA. Sivut 294-295.
- Touraine, Alain. 1991. Face à l'exclusion. *Esprit* No. 141, 1991, sivut 7-13. Sit. teoksessa Beck, Wolfgang & van der Maesen, Laurent & Walker, Adam (toim.). *The Social Quality of Europe*. Abrahamson, Peter. *Combating Poverty and Social Exclusion in Europe*. The Policy Press, University of Bristol, U.K. Sivut 147-148.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. (Painopaikka: Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä). Sivut 98-110.
- Välimäki, Kari. 2002. Euroopan sosiaalinen malli – tavoite vai uhka? Teoksessa Saari, Juho (toim.) Euroopan sosiaalinen malli. sosiaalipoliittinen näkökulma Euroopan integraatioon. Gummerus, Saarijärvi. Sivut 104-119.

Webster, Frank. 2002. Theories of the Information Society. Second Edition. Routledge: London & New York. Sivut 8-28.

Muut lähteet

EMU:n historia osoitteessa: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/l25007.htm>
[viitattu 27.1.2004]

e-Vote – ohjelma osoitteessa: <http://evote.eu2003gr/EVOTE/fi/index.stm> [viitattu 3.10.2003]

Internal market: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/s70000.htm> [viitattu 27.1.2004]

Lähentymisperusteet: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fi/lvb/l25014.htm> [viitattu 27.1.2004]

Sinun äänesi Euroopassa – ohjelma osoitteessa: http://europa.eu.int/yourvoice/index_fi.htm
[viitattu 18.11.2003]